

ZABUDNUTÉ PRÍBEHY

METODICKÁ PRÍRUČKA

ZABUDNUTÉ PRÍBEHY

Metodická príručka

Človek v ohrození, o.z.

Svoradova 5

811 03 Bratislava

www.clovekvohrozeni.sk

info@clovekvohrozeni.sk

Kolektív autorov:

Patrik Dubovský - informačný text k filmom

Andrej Návojský - metodické aktivity

Archívne dokumenty:

Ústav pamäti národa, Slovenský národný archív

© **Človek v ohrození, o.z., 2012**

Všetky práva vyhradené

ISBN: 978-80-970900-5-0

Tento projekt bol financovaný s podporou Európskej Komisie.
Táto publikácia reprezentuje výlučne názor autora a Komisia
nezodpovedá za akékoľvek použitie informácií obsiahnutých
v tejto publikácii.

Europe for Citizens
Programme

OBSAH

Úvod.....	5
Prežili sme gulag.....	6
Ako som mal začať 3. svetovú vojnu.....	14
Jáchymovské peklo.....	24
Tiene barbarskej noci.....	30

ÚVOD

Milé učiteľky, milí učitelia,

do rúk sa vám dostáva metodický materiál „Zabudnuté príbehy“, ktorý pripravilo občianske združenie Človek v ohrození.

Projekt Zabudnuté príbehy sa venuje obdobiu totality v 50. rokoch minulého storočia. Cieľom projektu je kriticky reflektovať udalosti z našej nedávnej minulosti, tým umožniť mladým ľuďom lepšiu orientáciu v dnešnej spoločnosti a rozvíjať ich občianske kompetencie.

Zo skúseností z predchádzajúcich projektov Jeden svet na školách alebo Filmové kluby Jeden svet na stredných školách vieme, že dokumentárny film je pre študentov atraktívnym a efektívnym nástrojom vzdelávania. Cieľom dokumentárnych filmov nie je len poskytnúť informácie a vedomosti, ale zároveň v nich vyvolať ďalšie otázky a hľadanie súvislostí.

Publikácia Zabudnuté príbehy je prvou časťou plánovanej série o období totality na Slovensku a v bývalom Československu. Obsahuje informačné texty k štyrom vybraným filmom z produkcie Ústavu pamäti národa a Nadácie Ústavu pamäti národa, ktorých autorom je historik Patrik Dubovský.

V prvej časti venujeme pozornosť obdobiu najtvrdších represíí, teda obdobiu od roku 1948 do začiatku 60-tych rokov minulého storočia. Snažili sme sa vybrať filmy, ktoré svojou témou

zaujmu mladé publikum, a ktoré sú zároveň svojou dĺžkou vhodné na premietanie počas jednej vyučovacej hodiny. Následné vzdelávacie aktivity sú zamerané na reflexiu témy, spracovanej vo filme. Môžete ich využiť priamo na vyučovacej hodine, aj bez predchádzajúceho premietania filmu.

Z ponuky Ústavu pamäti národa sme vybrali filmy: Prežili sme Gulag, o osudoch Slovákov, ktorí na vlastnej koži zažili život a prácu v pracovných táborech - gulagoch; Ako som mal začať tretiu svetovú vojnu a Jáchymovské peklo, ktoré prinášajú výpovede bežných ľudí, odsúdených do pracovných táborov v bývalom Československu; a Tiene barbarskej noci, pojednávajúci o tzv. Akcii K, zameranej na likvidáciu rehoľných rádov v ČSSR.

Publikácia nenahrádza osnovami predpísanú vyučovaciu tému, ale snaží sa ju rozvíjať a dopĺňať prostredníctvom osobných výpovedí ľudí, ktorí boli za svoje postoje alebo vieru v období komunizmu prenasledovaní.

Veríme, že vám táto publikácia ponúkne zaujímavé filmy a aktivity, ktoré využijete pri vzdelávaní vašich študentov.

Martin Horák a kol.
Človek v ohrození, o. z.

PREŽILI SME GULAG

réžia: O. Krajňák, 45 min.

Sovietskymi tábormi GULAG prešli milióny ľudí, medzi nimi aj 7000 občanov Československa. Filmový dokument konfrontuje skúsenosti posledných žijúcich väzňov zo Slovenska – ich osudy sleduje od zatknutia až po návrat, cez stretnutie so smrťou spoluväzňov, surovosťou podsvetia, ale aj obetavosťou ruských zdravotníkov v podmienkach lágrov a nehostinnej prírody. Piatí muži opisujú čo prežili až zarážajúco podobne. Len keď sa dostanú k téme návratu domov, zisťujeme, že každý z nich stratil niečo iné alebo – niekoho.

OTÁZKY A ODPOVEDE:

ČO SÚ TO GULAGY, KEDY A PREČO VZNIKLI?

Gulagy je pomenovanie pre tábory nútenej otrockej práce v bývalom Zväze sovietskych socialistických republík (ZSSR), do ktorých boli násilím odvedení napr. aj občania Slovenska po vstupe Červenej armády ZSSR na naše územie (november 1944 – apríl 1945).

Skratka G.U.Lag znamená Hlavná správa táborov (Glavnoje Upravlenje Lagerej), neskôr sa rozšírilo na pomenovanie celej siete takýchto táborov v celom ZSSR.

Prvé gulagy vznikali už od roku 1918 v ZSSR po prevrate v novembri 1917 (tzv. Veľká októbrová socialistická revolúcia), v ktorom sa k moci dostala Všetvázová komunistická strana boľševikov Ruska (VKSb) na čele s Leninom

a Trockým, neskôr Stalinom. Mali ráz trestanec-kých táborov.

Vznikli ako tábory na sústredenie, vykorisťovanie a likvidáciu oponentov komunistického režimu. Počas druhej svetovej vojny boli strediskami vojrovej výroby a za stalinského teroru a po roku 1945 mali ráz koncentračných táborov nútených prác pre vojnových zajatcov, odporcov stalinizmu a násilne odvedených.

Gulagy sa nachádzali po celom území ZSSR, najmä však popri tzv. Transsibírskej (železničnej) magistrale, popri Bajkalsko – amurskej magistrale. Celkovo po celej Sibíri, pri tzv. „stavbách socializmu“ – kanáloch, priehradách, elektrárnach, prístavoch, baniach, hutách a v lesoch. Československí občania boli deportovaní do približne 70 takýchto táborov.

Z AKÝCH DÔVODOV DO SOVIETSKÝCH GULAGOV DEPORTOVALI SLOVENSKÝCH OBČANOV, KEĎ AJ NA SLOVENSKU BOLÍ PRACOVNÉ TÁBORY?

Deportácie zo Slovenska schválilo vedenie ZSSR a Stalin už v septembri 1944. Občania Slovenska boli deportovaní (odvláčení) ako občania krajiny, ktorá bojovala proti ZSSR. Boli lacnou pracovnou silou na obnovu zničeného ZSSR, do baní, lesov, poľnohospodárstva, priemyslu, na stavby, do hút. Deportáciami sa likvidovali potenciálni odporcovia nastupujúcej moci KSČ, likvidovala sa inteligencia, sovietsky režim si ich prácou odôvodňoval reparácie za zničenú krajinu slovenskou armádou a platbu za oslobodenie.

Tábory nútených prác (TNP) a internačné tábory na Slovensku počas II. svetovej vojny boli zriaďované pre odporcov režimu slovenského štátu a kriminálnikov. Odporcovia stalinizmu, krivo obvinení a nevinné obeť deportácií boli logicky deportovaní do sovietskych lágrov – táborov nútených otrockých prác.

AKÉ BOLÍ DÔVODY PRE ODSÚDENIE NA PRÁCU V GULAGU?

Dôvody na deportácie neboli reálne a právne podložené. ZSSR porušoval dohodu z mája 1944 o tom, že po vstupe sovietskej armády na Slovensko mali mať na oslobodzovanom území jurisdikciu československé orgány. Svojevoľné odvláčanie riadila sovietska tajná služba NKVD, resp. protišpionážne jednotky SMERŠ a sovietska Červená armáda, hoci radoví vojaci a dôstojníci tohto zboru niekedy upozorňovali obyvateľstvo, že sovietski vojaci odvláčajú ľudí. Československé orgány boli proti odvláčaniu bezmocné. SMERŠ a sovietska armáda získavali tipy na odvečených najmä udavačstvom. Mnohokrát šlo o internovanie a následné deportácie celých skupín ľudí. Takéto skupiny najprv zvolali napr. na opravu mostov a ciest a potom násilne zatkli vojaci sovietskej armády a pod hrozbou zbrání ich deportovali do ZSSR. Sovietski vojaci boli hrozbou pre civilné obyvateľstvo – mnohokrát rabovali, vraždili a znásilňovali.

Dôvodom odvláčania bol aj politický revanš napr. na členoch povstaleckej Demokratickej strany, snaha zbaviť sa ľudí a zmocniť sa ich majetku, likvidácia svedkov vojnových zločinov, arizácií, vyvážania Židov, nacionalizmus voči občanom inej národnosti (najmä slovenským Maďarom a Nemcom), likvidácia antikomunistickej inteligencie.

Formálne boli deportovaní odsudzovaní najmä za vymyslené priestupky alebo zločiny proti sovietskej armáde, za špionáž, diverznú činnosť proti sovietskej armáde, za dezercie, členstvo v Hlinkovej garde alebo za pomoc nemeckej moci. Súdili ich trojčlenné vojenské tribunály SMERŠ-u bez praktickej možnosti obhajoby.

KOĽKO SLOVÁKOV BOLO V GULAGU, KOĽKO BOLO OBEŤÍ?

Podľa posledných výskumov (Milada Polišínská: Čechoslováci v gulagu a čs. diplomacie 1945 – 53, Praha, Bratislava 2006) bolo z územia Slovenska odvečených viac ako 7 422 ľudí. Niektoré odhady hovoria aj o celkovom počte 10 tisíc. Z tohto počtu bolo viac ako 210 žien. Z otrockých podmienok gulagov sa do skončenia repatriácií (návratov do vlasti) najmä po Stalinovej smrti v roku 1953 no najneskôr v roku 1956 nevrátilo cez 550 deportovaných. Zomreli na vysilenie, choroby, neliečené úrazy, smrteľné úrazy, zlé zaobchádzanie počas transportov alebo boli popravení či zavraždení.

AKÉ BOLÍ ŽIVOTNÉ A PRACOVNÉ PODMIENKY V GULAGU?

Životné a pracovné podmienky v gulagoch boli hrozné. Ľudia bývali po desiatkach a stovkách v jednoduchých budovách – barakoch v primitívnych hygienických podmienkach. Lekárska starostlivosť bola minimálna až žiadna. Strava bola na pokraji fyzického prežitia. V táboroch vládla kriminalita, násilie, okrádanie a šikanovanie.

Pracovné podmienky boli doslova otrocké – tvrdá manuálna práca s minimom strojov, nekvalitné pracovné oblečenie, obuv a náradie. Pracovalo sa v podmienkach od treskúcich mrazov za polárnym kruhom až po horúčavy v oblastiach sovietskej strednej Ázie. Ľudia trpeli podchladením, omrzlinami, neliečenými chorobami a zraneniami, či tropickými chorobami ako malária a týfus. Mnohí zomierali v dôsledku pracovných úrazov a epidémií.

Podľa jedného zo slovenských odvečených Jána Košúta: „Ľudia v lágroch tak boli vystavení (veľkej pravdepodobnosti) pomalej smrti“ Život v gulagoch sa podobal režimu v bývalých nacistických koncentračných táboroch, no s tým rozdielom, že nešlo o vyvražďovacie tábory, ale tábory pri pracovných objektoch a zariadeniach alebo stavbách. Tábory boli obohnané plotom so strážnymi vežami a reflektormi, strážené vojakmi so psami. Útek bol prakticky nemožný – drsná príroda, žiadna doprava, kontroly, nedostatok jedla, neznalosť terénu a často i miesta „pobytu“. Pokusy o útek sa kruto trestali.

NÁVRATY NAŠICH OBČANOV Z GULAGOV

Československá vláda už od mája 1945 rokovala so sovietskou stranou o návrate (repatriácii) odvečených občanov späť do ČSR (Československej socialistickej republiky). Rokovania sa neochotou sovietskej strany úmyselne naťahovali.

Ani do konca roka 1945 nedokázali sovietske orgány vypracovať zoznamy odvečených československých občanov. Stovky rodín tak zostávali bez svojich živiteľov. ZSSR vyhovovalo, že tisíce našich občanov mohli tak otrocky vykoisťovať v lágroch. V roku 1946 sa menšia časť odvečených pomaly vracala domov. V lete 1946 dokonca o repatriáciách rokoval v Moskve predseda československej vlády komunista Klement Gottwald. Koncom roka 1947 prichádzali prvé transporty zo ZSSR. Po smrti Stalina v marci 1953 bola vyhlásená amnestia a návraty trvali až do roku 1956, po čiastočnom odhalení a odsúdení stalinských zločinov, no vyše 550 odvečených dovtedy zahynulo. Otročné práce, utrpenie a smrť stoviek a tisícov našich občanov sú jedným z takýchto doteraz neodčinených zločinov proti ľudskosti.

AKÝ OSUD ČAKAL SLOVENSKÝCH OBČANOV PO NÁVRATE Z GULAGOV?

Po návrate čakali odvečených ťažké a komplikované osobné i majetkové podmienky. Ich majetok, domy, polia boli často zničené, spustnuté alebo rozkradnuté. Mnohí ich rodinní príslušníci už

zomreli. Bez financií nemohli začať gazdovať a práce v zamestnaniach a fabrikách bolo málo. Navyše si niesli bilag nepriateľov komunistického režimu, ktorý vládol v ČSR a na Slovensku od roku 1948, keďže sa na konci vojny stali zajatcami spriateleneho ZSSR. Preto ich často preverovali úrady, nemohli si zohnať prácu, trpeli chorobami a sledovala ich tajná polícia ŠtB (Štátna bezpečnosť). Pod týmto psychickým tlakom mnohí predčasne zomierali. Niektorých vyšetrovali pre ich činnosť za vojny a boli za to stíhaní.

BOLI SLOVENSKÍ OBČANIA PO NÁVRATE Z GULAGOV REHABILITOVANÍ?

Deportácie civilného obyvateľstva boli po roku 1989 uznané ako zločiny komunizmu. Rehabilitácie sa odvečení do gulagov dočkali od roku 1990. Najskôr to bola iniciatíva Slovenského helsinského výboru, ktorý žiadal takýchto občanov rehabilitovať. Slovenská Národná rada prijala v júli 1991 zákon umožňujúci odškodniť deportovaných civilov, ktorý bol o rok novelizovaný na obdobie 1944 - 53. Na Slovensku vznikla v roku 1991 Slovenská asociácia násilne odvečených (SANO), ktorá v spolupráci s Konfederáciou politických väzňov Slovenska (KPVS) vytvorila register viac než 6 000 žiadostí odvečených o odškodnenie. Odškodnenie realizovalo Ministerstvo spravodlivosti SR. SANO taktiež vytvorila zbierku vyjadrení bývalých deportovaných o situácii v sovietskych táboroch Gulag.

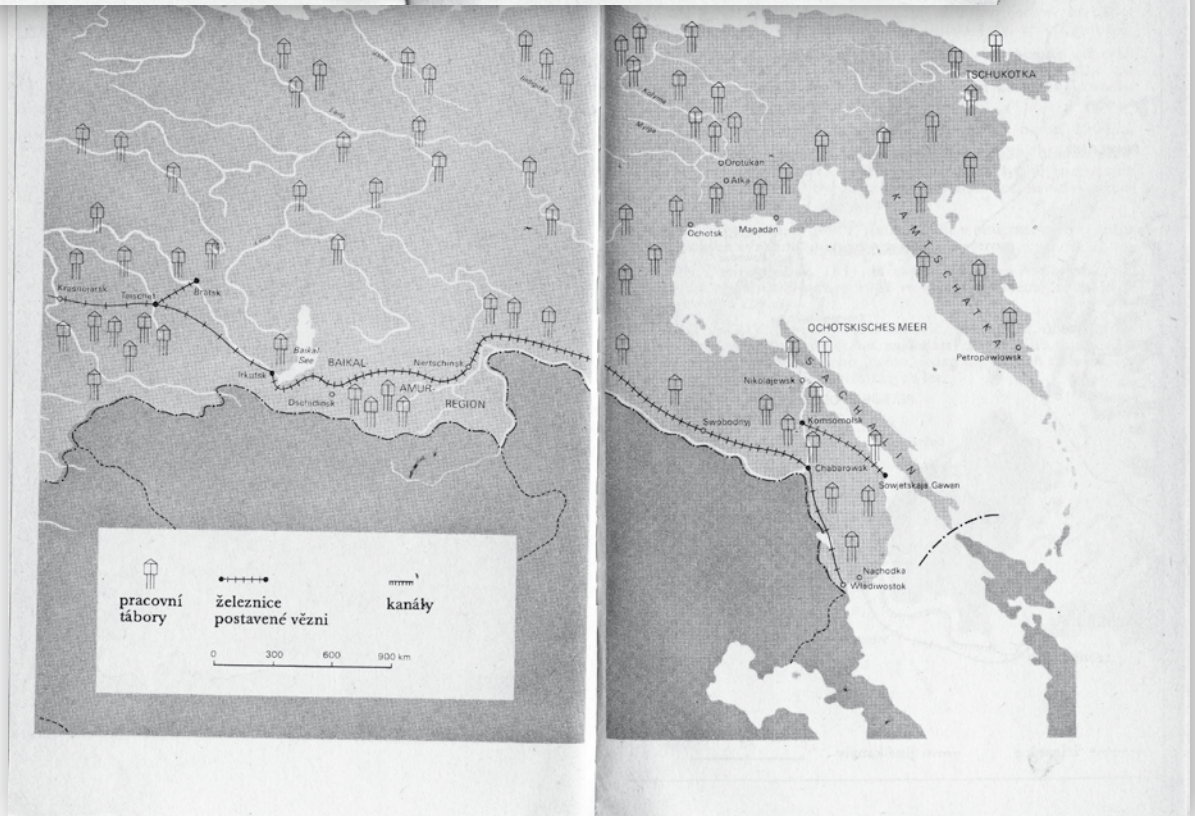
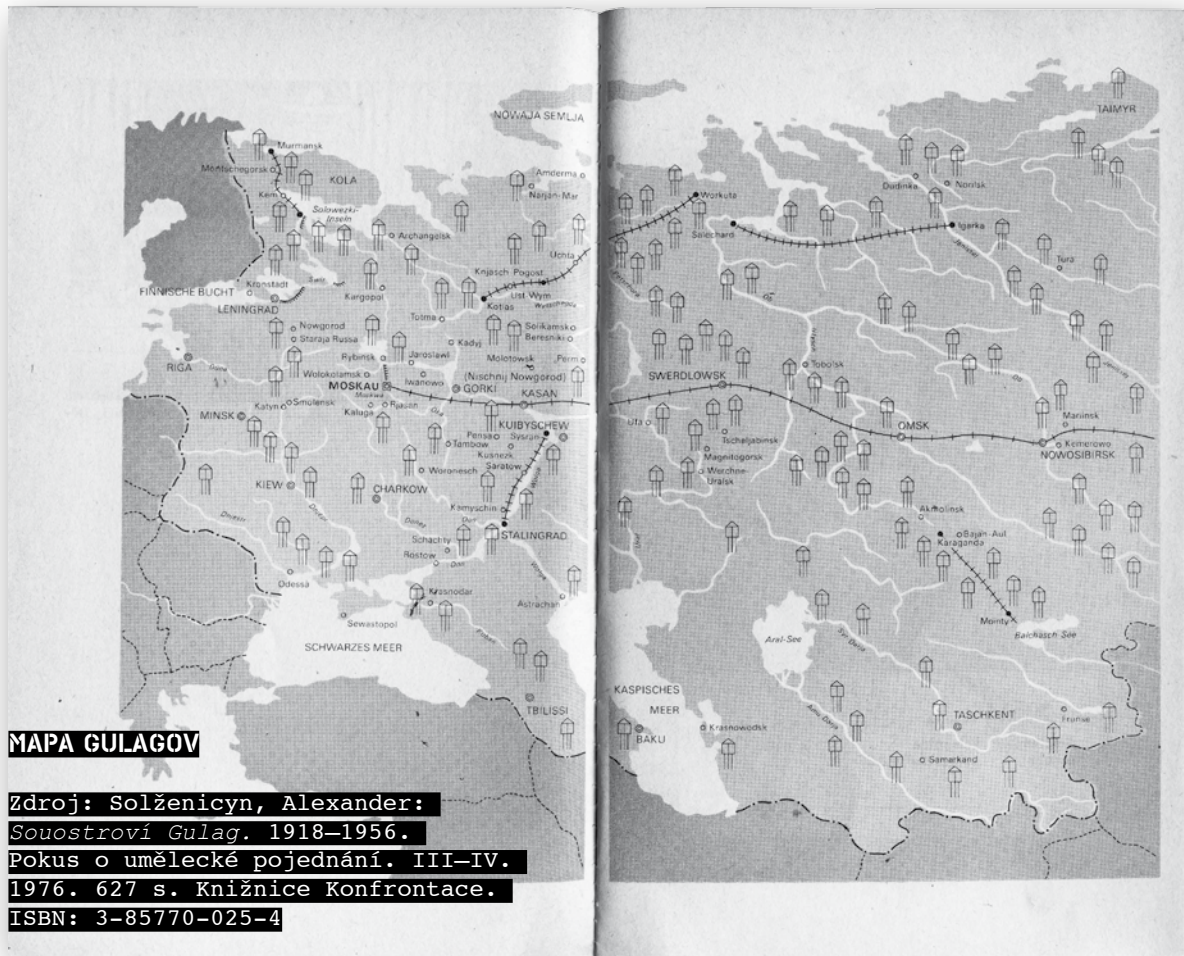
DOKUMENTAČNÍ PŘÍLOHA KE KAPITOLE		„DEPORTACE ZE SLOVENSKA“	
Přehled repatriací na Slovensko podle akcí od 31. března 1949		Přehled deportací do tábora Gulag	
Číslo	Podoba	Číslo	Podoba
1	1949	1	1949
2	1949	2	1949
3	1949	3	1949
4	1949	4	1949
5	1949	5	1949
6	1949	6	1949
7	1949	7	1949
8	1949	8	1949
9	1949	9	1949
10	1949	10	1949
11	1949	11	1949
12	1949	12	1949
13	1949	13	1949
14	1949	14	1949
15	1949	15	1949
16	1949	16	1949
17	1949	17	1949
18	1949	18	1949
19	1949	19	1949
20	1949	20	1949
21	1949	21	1949
22	1949	22	1949
23	1949	23	1949
24	1949	24	1949
25	1949	25	1949
26	1949	26	1949
27	1949	27	1949
28	1949	28	1949
29	1949	29	1949
30	1949	30	1949
31	1949	31	1949
32	1949	32	1949
33	1949	33	1949
34	1949	34	1949
35	1949	35	1949
36	1949	36	1949
37	1949	37	1949
38	1949	38	1949
39	1949	39	1949
40	1949	40	1949
41	1949	41	1949
42	1949	42	1949
43	1949	43	1949
44	1949	44	1949
45	1949	45	1949
46	1949	46	1949
47	1949	47	1949
48	1949	48	1949
49	1949	49	1949
50	1949	50	1949
51	1949	51	1949
52	1949	52	1949
53	1949	53	1949
54	1949	54	1949
55	1949	55	1949
56	1949	56	1949
57	1949	57	1949
58	1949	58	1949
59	1949	59	1949
60	1949	60	1949
61	1949	61	1949
62	1949	62	1949
63	1949	63	1949
64	1949	64	1949
65	1949	65	1949
66	1949	66	1949
67	1949	67	1949
68	1949	68	1949
69	1949	69	1949
70	1949	70	1949
71	1949	71	1949
72	1949	72	1949
73	1949	73	1949
74	1949	74	1949
75	1949	75	1949
76	1949	76	1949
77	1949	77	1949
78	1949	78	1949
79	1949	79	1949
80	1949	80	1949
81	1949	81	1949
82	1949	82	1949
83	1949	83	1949
84	1949	84	1949
85	1949	85	1949
86	1949	86	1949
87	1949	87	1949
88	1949	88	1949
89	1949	89	1949
90	1949	90	1949
91	1949	91	1949
92	1949	92	1949
93	1949	93	1949
94	1949	94	1949
95	1949	95	1949
96	1949	96	1949
97	1949	97	1949
98	1949	98	1949
99	1949	99	1949
100	1949	100	1949

PREHĽAD DEPORTÁCIÍ ZO SLOVENSKA
Zdroj: Poli[enská, Milada: **Čechoslováci v gulagu a československá diplomacie 1945 - 1953.** 1. vyd. 2006. 512 s. Libri. ISBN: 80-7277-315-1

PRÍLOHA:

MAPA GULAGOV

ŽIVOT V GULAGOCH

CIELE:

- ~ zistiť základné informácie o gulagoch
- ~ porozumieť bežnému životu v gulagoch
- ~ naučiť sa vybrať podstatné časti z filmu
- ~ rozvíjať empatiu s obeťami komunistického režimu

ČAS:

90 minút (vrátane projekcie filmu v dĺžke 45 min.)

POMÔCKY:

- ~ kópie tabuľky s kódmi z aktivity č. 1 (príloha č. 1)
- ~ nastrihané kartičky z prílohy z aktivity č. 2 rozdane do jednotlivých skupín (príloha č. 2)
- ~ mapa gulagov (príloha Mapa gulagov)
- ~ nakopírovaný list pozorovateľa pre každú skupinu podľa pokynov v postupe
- ~ písacie potreby, papiere

POSTUP:

Evokácia – 20 minút

1. Každé dvojici v laviciach rozdajte jednu kópiu tabuľky s kódmi (prípadne môžete túto tabuľku napísať na tabuľu alebo premietnuť cez projektor).

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

2. Jednému z dvojice dajte jednu kartičku z nasledujúcej prílohy (druhý z dvojice ju nemôže

vidieť!) Pripravili sme 16 kartičiek pre 16 dvojíc. Kartičky z prvého stĺpca sú v páre s kartičkami z druhého stĺpca tak, že kartičky v jednom riadku spolu súvisia (v prvom stĺpci je produkt, ktorý sa produkoval v pracovnom tábore v meste v druhom stĺpci). Rozdaný počet prispôsobte počtu žiakov v triede. Žiak z prvej dvojice dostane napr. kartičku „Kanál“, žiak z druhej dvojice teda dostane kartičku s nápisom „Moskva“.

1. stĺpec	2. stĺpec
Kanál	Moskva
Bavlna	Sverdlovsk
Drevo	Krasnojarsk
Cesty	Bajkal
Trate	Komsomolsk
Uhlie	Murmansk
Zlato	Magadan
Ryby	Vladivostok

Pozn.: Kanál – išlo o riečny kanál, ktorý spájal rieku Moskva a Volga

3. Po rozdanií papierikov vyzvite, aby si ten/tá z dvojice, ktorý/ktorá ma k dispozícii kartičku s mestom alebo službou/tovarom pripravil podľa tabuľky s písmenami spôsob, ako daný názov vytuká na lavicu. Systém je nasledujúci. V tabuľke je potrebné nájsť dané písmeno, počet ťuknutí závisí od postavenia písmena v tabuľke. Ak chce napríklad žiak komunikovať písmeno L, ťuká najprv 3-krát, potom pauza a potom ešte 2-krát, keďže písmeno L je v pozícii 3 a 2. Slová vytukávajú bez diakritiky.

Príklad celého slova:

Z – 6-krát ťuknutie – pauza – 1-krát ťuknutie
 L – 3 x – pauza – 2 x
 A – 1 x – pauza – 1 x
 T – 4 x – pauza – 5 x
 O – 3 x – pauza – 5 x

4. Druhý z dvojice sa podľa vytukávania snaží zapisovať dané slovo podľa tabuľky, ktorú majú obaja k dispozícii. Je potrebné vždy počkať, kým si dané písmeno zapíše a potom prejsť na druhé písmeno.
5. Vyzvite jednotlivé dvojice, aby postupne zapísali slovo na tabuľku. Mestá na jednu stranu tabule a produkty na druhú stranu pod seba do stĺpcov.
6. Začnite diskusiu: Kto by mohol využívať takýto systém komunikácie? V akých podmienkach? Ako to súvisí s napísanými pojmami? Poznáte niektoré z miest?
7. Diskusiu postupne smerujte k rozprávaniu o gulagoch. Vysvetlite žiakom, čo sú to gulagy a aký súvis mali s našimi dejinami (pracovali v nich československí občania).
8. Spojte produkt s daným mestom (v prílohe je produkt v rovnakom riadku, ako mesto, kde sa ťažil, vyrábalo) a vyzvite žiakov, aby vytvorili skupiny po štyroch. Dvojica, ktorá mala slovo Moskva sa spojí s dvojicou Kanál. Skupinám následne môžete rozdať mapu, ktorú nájdete v prílohe Mapa gulagov.

Uvedomenie – 55 minút

9. Jednotlivým skupinám rozdajte pozorovacie hárky. Vysvetlite im, že budete sledovať dokumentárny film *Prežili sme gulag* a úlohou každej skupiny bude zapísať čo najviac o jednej z hlavných postáv filmu. Vopred rozdeľte mená hlavných postáv do skupín. Ak budete mať viac skupín ako mien, môžu osud jednej postavy sledovať aj viaceré skupiny. Niektoré skupiny si môžu všimnúť viac. Minimálny počet skupín je 5 (rovnajúci sa počtu hlavných postáv).

Mená postáv z filmu:

Juraj Ružbarský, Anton Felber, Jozef Bobalík
Ján Košút, Jozef Tekeli

10. Upozornite žiakov, že je dôležité, aby sledovali všetci a najprv si zapisovali pozorovania na čistý papier. Nakoniec si vytvorí list pozorovateľa, ktorý uvádzame v prílohe. Ak na niektorú z otázok nebudú vedieť odpovedať, nie je to chyba. Vo filme sa nemusia spomínať všetky oblasti pre všetky postavy. Cieľom je postrehnúť čo najviac. Upozornite ich tiež, že odpovede na otázky nie sú vo filme v chronologickej postupnosti. Čiže je naozaj dôležité, aby si zapísali čo najviac a až potom si rozpisali správne údaje k daným otázkam.

Reflexia – 15 minút

11. Po skončení filmu nechajte dostatok času, aby si žiaci prepísali zistenia do pozorovacieho hárku.
12. Vyzvite jednotlivé skupiny, aby stručne prezentovali svoju postavu.
13. Na konci diskutujte so žiakmi:
  - ~ Čo sa vám zdalo na osude vašich postáv najšokujúcejšie? S akými ťažkosťami sa museli stretávať?
  - ~ Čo by bolo pre vás osobne najťažšie na pobyte v gulagu?
  - ~ Myslíte si, že ich zatknutie bolo spravodlivé? Vysvetlite svoju odpoveď.
  - ~ Prečo vznikali v Sovietskom zväze gulagy? Ako sa podľa vás podpísal pobyt v gulagoch na ďalšom živote väzňov po ich návrate domov?

*Pozn. Pri diskusii si učiteľ môže pomáhať informačným textom *Prežili sme gulag**

PRÍLOHA Č.1:

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

	1	2	3	4	5
1	A	B	C	D	E
2	F	G	H	I	J
3	K	L	M	N	O
4	P	Q	R	S	T
5	U	V	W	X	Y
6	Z				

PRÍLOHA Č.2:

1. stípec	2. stípec
Kanál	Moskva
Bavlna	Sverdlovsk
Drevo	Krasnojarsk
Cesty	Bajkal
Trate	Komsomolsk
Uhlie	Murmansk
Zlato	Magadan
Ryby	Vladivostok

1. stípec	2. stípec
Kanál	Moskva
Bavlna	Sverdlovsk
Drevo	Krasnojarsk
Cesty	Bajkal
Trate	Komsomolsk
Uhlie	Murmansk
Zlato	Magadan
Ryby	Vladivostok

1. stípec	2. stípec
Kanál	Moskva
Bavlna	Sverdlovsk
Drevo	Krasnojarsk
Cesty	Bajkal
Trate	Komsomolsk
Uhlie	Murmansk
Zlato	Magadan
Ryby	Vladivostok

1. stípec	2. stípec
Kanál	Moskva
Bavlna	Sverdlovsk
Drevo	Krasnojarsk
Cesty	Bajkal
Trate	Komsomolsk
Uhlie	Murmansk
Zlato	Magadan
Ryby	Vladivostok

PRÍLOHA Č.3:

LIST POZOROVATEĽA

Meno postavy _____

Odkiaľ pochádza a akú prácu vykonával pred odsúdením? _____

Aký bol dôvod odsúdenia a vzatia do väzby a pracovného tábora? Ako prebiehal súdny proces? _____

Popíšte ako prebiehal transport do pracovného tábora? Čo bolo pre vašu postavu najťažšie, aké ťažkosti počas transportu musel prekonať? _____

Kde pracoval? Na akom mieste? Čo bolo špecifické v danom tábore/gulagu? _____

Aké boli jeho prvé dojmy, skúsenosti v gulagu? _____

Popíšte, ako vyzeral gulag? _____

Popíšte ako vyzeral bežný deň v gulagu?

Bývanie a hygiena _____

Jedlo _____

Práca _____

Klimatické podmienky _____

Čo bolo pre postavu najťažšie, prípadne ktoré skúsenosti sa vám zdali najhoršie? _____

Ako sa podarilo hlavnej postave dostať z gulagu domov? Ako prebiehal návrat domov, čo pomohlo návratu? _____

Čo čakalo hlavnú postavu po návrate domov? Čo prvé zažili, urobili? _____

Aké dôsledky mal jeho pobyt v gulagoch? _____

AKO SOM MAL ZAČAŤ 3. SVETOVÚ VOJNU

réžia: J. Brocko, 26 min.

Dokumentárny portrét Karola Noskoviča, aktivistu Konfederácie politických väzňov Slovenska, ktorý bol v mladosti nespravodlivo väznený. Už samotný názov filmu svedčí o tom, do akých rozmerov sa „nafúkol“ skutok mladého človeka – čo by mohlo byť aj komické, keby sa vymyslené obvinenie nepremietlo do mimoriadne prísneho trestu. Prípád Karola Noskoviča je typickým produktom justičných orgánov 50-tych rokov.

OTÁZKY A ODPOVEDE:

ČO BOLO KLASIFIKOVANÉ AKO ČINNOSŤ PROTI ŠTÁTU? ZA ČO BOLI ĽUDIA VÄZNENÍ?

Protištátna činnosť bola v skutočnosti aktivitou proti neludskému komunistickému režimu. Komunisti totiž vo svojej argumentácii spájali svoj režim so štátom alebo dokonca so zriadením – tzv. ľudovou demokraciou. Preto postihovali všetko, čo nebolo v súlade s tzv. socialistickou zákonnosťou, do čoho paradoxne spadali aj činnosti, ktoré by za normálnych okolností neboli vôbec trestné alebo boli dokonca prospešné (vzdelávanie, náboženstvo, cestovanie, tlač, obchodovanie...).

Komunisti na potieranie tejto tzv. protištátnej činnosti prijali aj viacero zákonov – tým najdrastickejším bol Zákon č. 231/48 Zb.

o ochrane ľudovodemokratickej republiky. Podľa neho sa trestali všetky ústne, písomné alebo iné aktivity, namierené proti režimu.

Ako protištátna činnosť – propagácia proti ľudovo-demokratickému zriadeniu – sa považovali ústne vyjadrenia, napr. aj pri krčmovej debate alebo hádke, prejavy na verejnosti, napr. pri schôdzach, ale i pohreboch.

Ľudia písali rôzne letáky proti komunistom, združstevňovaniu, obmedzovaniu ich práv, ktoré vylepovali v obciach alebo vhadzovali do dvorov, písali nápisy na stenách a plotoch. Za písomné prejavy proti režimu hrozili vysoké tresty, pretože režim tak mal v rukách „dôkazy“ o protištátnej činnosti.

Ľudia, ktorí sa rozhodli utiecť cez hranice, sa previnili tzv. neoprávneným opustením republiky. Vystavovali sa nebezpečenstvu, že ak ich chytili, podstúpia kruté vyšetrovanie a viac rokov

väzenia. Ich úteky sa považovali za „budúcu“ špionáž a úklady proti ČSR. Mnohých obviňovali aj za poškodzovanie záujmov republiky v zahraničí. Boli odsúdení v neprítomnosti stratou majetku a štátneho občianstva. Následne prenasledovali aj ich rodinných príslušníkov.

Ďalšími zločinmi bolo šírenie poplašných správ, propagácia fašizmu alebo hanobenie spojeneckého štátu. Sem spadali aj vyjadrené obavy o neúrodu, vojnu a hlad, či obhajoba prezidenta vojnovnej Slovenskej republiky Tisa a jej režimu, alebo kritika pomerov v ZSSR (Zväz sovietskych socialistických republik), kde v tom čase boli odvečnené tisícky ľudí aj zo Slovenska na otrocké práce v táboroch Gulagu.

V hospodárskej oblasti ľudí prenasledovali za neplnenie alebo nemožnosť plnenia dodávok tzv. kontingentov. Ľudia často nemali ani na vlastnú obživu a ešte museli odovzdávať dávky štátu zo svojej produkcia – mlieko, vajcia, obilie, mäso, krmivo... Nesplnenie sa hodnotilo ako sabotáž a úmyselné neplnenie vyživovacích plánov. Ľudia často prichádzali aj o živnostenské oprávnenia.

Kňazi boli trestaní za tzv. zneužitie úradu duchovného, ak sa v kázňach, na púťach alebo pri čítaní listov biskupov vyjadrili za prirodzené aj náboženské práva, vzdelávali mládež alebo obhajovali prenasledovaných, vyjadrovali sa proti združstevňovaniu a celkovo proti ateizácii spoločnosti.

Tvrdo sa trestali aj verejné vystúpenia proti zásahom režimu, ktoré sa hodnotili ako vzbury. Stalo sa tak napr. pri ochrane kňazov počas tzv. katolíckej akcie v roku 1949, pri likvidácii kláštorov v roku 1950, pri zakladaní JRD a tzv. komasácii (sceleňovaní pozemkov, teda likvidácii súkromných rolí)...

Takíto „vinníci“ boli posielaní do TNP (táborov nútených prác) alebo priamo boli uväznení, často museli nastúpiť do uránových baní.

Najhoršia bola činnosť tajnej polície tzv. Štátnej bezpečnosti (ŠtB), ktorá aj za pomoci svojich agentov – udavačov z civilov – vyhľadávala kritikov režimu, zatýkala ich, kruto vyšetrovala a mučila.

Prokuratúra a justícia, ale i väzenstvo boli v rukách komunistov, kontrolované ŠtB, takže zatknutí kritici režimu nemali šancu na spravodlivý súd a prípadné oslobodenie.

Tresty za takéto „zločiny“ boli drastické, od niekoľko rokov až do 25 rokov, či doživotie. Nasledovalo prepadnutie majetku (konfiškácia), strata občianskych práv, peňažná pokuta a vyšťahovanie rodiny do pohraničia alebo do odľahlých oblastí do sociálne biednych pomerov.

ČO JE TO ZDRUŽSTEVŇOVANIE A AKO PREBIEHALO NA VIDIEKU?

Slovensko bolo historicky agrárnou krajinou, kde väčšinu pôdy, lesov, pasienkov... vlastnili maloroľníci, hospodáriaci na výmerách do 15 až 20 ha. Pôdu medzi 20 až 50 ha vlastnili majetní sedliaci, ktorí dávali prácu množstvu poľnohospodárskych robotníkov a produkovali nenahradiateľné množstvo potravín, osiva, krmiva a jatočných zvierat.

Pod tlakom ZSSR sa komunisti v ČSR po roku 1948 rozhodli pre násilnú premenu tohto systému zavedením sovietskeho stalinského modelu poľnohospodárstva. Tak sa súkromní hospodári stali terčom tejto politiky na vidieku.

Združstevňovanie a kolektivizácia – zakladanie Jednotných roľníckych družstiev (JRD) v 50. rokoch predstavovalo megalomanský projekt komunistického režimu v Československu, cieľom ktorého bola zmena vlastníckych a ekonomických vzťahov v poľnohospodárstve. Tento plán predstavoval drastický a umelý zásah do podstaty existencie roľníckeho a sedliackeho stavu. Zmenila a zničila sa tradičná štruktúra slovenského vidieka.

Kolektivizáciu pretláčali komunisti aj za cenu porušovania demokratických princípov dobrovoľnosti, za použitia nátlaku, násilia a perzekúcií. Komunisti takto realizovali riešenie agrárnej problematiky na vidieku. Ich cieľom nebolo zvyšovanie produktivity poľnohospodárskej výroby, ale propaganda na politické získanie maloroľníkov a v konečnom dôsledku likvidácia roľníckeho stavu, ako predstaviteľa „kapitalizmu na vidieku“, a tiež združstevnenie majetkov maloroľníkov a majetných hospodárov. Bola to jedna z najväčších krádeží minulého storočia u nás.

Na presadenie tohto cieľa prijali komunisti v roku 1949 zákon o JRD, ktorý predstavoval koniec súkromného vlastníctva pôdy a spolu so Zákonom č. 231/48 Zb. na „ochranu republiky“ aj najostrejšie prenasledovanie súkromných hospodárov bez rozdielu majetnosti. Majetní sedliaci, nazvaní komunistami tzv. „dedinskí boháči“, alebo sovietskym výrazom „kulaci“ boli hlavným opoňentom komunistického združstevňovania.

Napriek zneniu prvej komunistickej ústavy z mája 1948, ktorá zaručovala nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva pôdy do 50 ha výmery sa stali terčom snáh komunistov. Ich vyradením z hry sa snažili komunisti ovládnuť poľnohospodársku produkciu, zisky z nej a manipulovať so silnou skupinou roľníkov.

Títo majetní sedliaci boli komunistami vykresľovaní ako neľútostní vykorisťovatelia a nálepka

„kulak“ sa stala symbolom nepriateľa združstevňovania a zakladania JRD.

Komunisti sa ich snažili mnohými spôsobmi doviest' ku krachu alebo vstupu do JRD. Nato prijali komunisti hneď niekoľko zákonov. Na ich základe mohli pôdu odňať vlastníčkovi a dať ju pod tzv. národnú správu alebo do miestneho JRD, či mohli nútene vykúpiť stroje od vlastníkov a tých mohli za rôzne vykonštruované dôvody poslať do táborov nútených prác. Námedzná práca u „kulakov“ bola zakázaná a tak majetní hospodári nemali dostatok pracovných síl.

„Kulaci“ mali zo zákona problémy získať úvery v bankách, ba naopak, dostávali pokuty za „ohrozenie výstavby socializmu“. Často museli nastúpiť na mimoriadne vojenské cvičenia, niekedy až na dva roky, čím komunisti sledovali krach ich hospodárstiev.

Týmito spôsobmi buď nútili vlastníkov vstúpať do družstiev aj so svojou pôdou a majetkom alebo ich rôznymi tvrdšími spôsobmi diskriminácie majetkovo i osobne likvidovali.

Najtvrdším likvidačným nástrojom však bolo uplatňovanie Zákona č. 231/48 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky, podľa ktorého majetných hospodárov uväzňovali za vymyslenú sabotáž zásobovania.

Bývalí i odolávajúci majetní vlastníci boli prenasledovaní a komunistami kriminalizovaní, do roku 1953 bolo odsúdených 6 000 vlastníkov. V rozmedzí rokov 1950 – 60 sa týmito represáliami podiel podnikov majetných sedliakov nad 15 ha znížil z 31% na 2,2%, čo predstavovalo zníženie z vyše 7 000 podnikov na 500. V roku 1960 bolo už 90% pôdy štátnej, na ktorej pracovalo 1,1 mil. bývalých súkromných roľníkov.

AKO PREBIEHALI VÝSLUCHY?

Na začiatku prenasledovania odporcu a obeť režimu bolo udanie, často od suseda, agenta ŠtB, vedúceho na pracovisku – člena KSČ (Komunistického strany Československa)... Takéhoto človeka potom zatkla ŠtB, obvinili ho z niektorého domnelého zločinu a počas výsluchov vyšetrovala svojimi metódami. Základom bolo dostať zo zatknutého priznanie na zločiny, z ktorých ho ŠtB obvinila. Pracovalo sa v zmysle sovietskej školy: „Nie je dôležité, či sa skutok stal, ale či sa k nemu obvinený prizná“. A tomuto bolo podriadené vyšetrovanie tak, aby na záver bola podpísaná zápisnica z výsluchu, v ktorej vyšetrovaný priznal aj to, čo nespravil.

Na získanie priznania alebo krivého svedectva proti inému vyšetrovanému používali vyšetrovatelia ŠtB rôzne metódy a praktiky, vo väčšine prípadov s použitím fyzického a psychického

násillia až po zničenie zdravia, psychiky alebo smrť počas vyšetrovania. Používal sa psychický nátlak, zastrasovanie, vydieranie, vyhrážanie sa násillím, prenasledovaním príbuzných alebo provokácie.

Ak takého metódy na vynútenie priznania nepomohli, vyšetrovatelia používali širokú škálu násillia a teroru. Tak priamo zasahovali do fyzickej, telesnej a duševnej integrity človeka. Mučili ich bitím, spútavaním, vyťahovaním na kladku, topením, pálením kože cigaretami, lámáním prstov, bičovaním, púšťaním elektrického prúdu do tela. Týrali ich hladom, smädom a chladom. Museli stáť na jednej nohe, robiť drepy do vysillenia, stáť nepohnute pri stene alebo pomaly chodiť celý deň po cele, či spať pri silnom svetle a často buzení dozorcami. Zatknutí boli vystavení svojvôli sadistických vyšetrovateľov a dozorcov, na celu im dávali psychicky chorých spoluväzňov alebo im dávali lieky na vynútenie priznania.

Takto boli porušované v podstate všetky práva zatknutého. Nemohol sa brániť za prítomnosti svojho obhajcu, po dlhodobom násillí napokon v zápisniciach z výsluchov podpísal nepravdu a obvinenia proti sebe (našli sa aj ľudia, ktorí vydržali mučenia a nepodpísali), nemal nárok na primeranú zdravotnú starostlivosť, návštevu príbuzných, komunikáciu s okolím, možnosť dovoliť sa práva u nezávislej inštitúcie. Zatknutí žili vo vyšetrovacej väzbe mesiace až niekoľko rokov bez možnosti elementárnej obrany. Takto zdecimovaní potom predstupovali pred komunistické sudy.

AKO PREBIEHALI SÚDNE PROCESY?

Súdne procesy navonok pôsobili dojmom výkonu spravodlivosti. Boli až na výnimky verejné, viedli ich senáty, bol prítomný prokurátor (žalobca), obvinený aj jeho obhajca. Niekedy boli procesy vysielané aj rozhlasom, aby sa demonštrovala transparentnosť súdu. Cieľom však bolo čo najviac očierniť a obviniť kritika režimu a vyvolať verejný súhlas s jeho potrestaním.

Obvinení predstupovali pred súd dostatočne spracovaní ŠtB a vyšetrovateľmi. Po dlhodobom utrpení vo vyšetrovacej väzbe sa mnohí doslova tešili na proces a očakávané uväznenie, len aby sa dostali z rúk a praktík komunistických vyšetrovateľov. Takto zničených ľudí pred procesmi dali po telesnej stránke do poriadku, mali dobrú stravu a lekársku starostlivosť, len aby na procese vyzerali dobre.

Vrcholom komunistických metód vyšetrovania bola príprava protokolu s otázkami, podľa ktorého museli obvinení pred súdom naspamäť odpovedať na vopred vypracované otázky o ich vine.

Tieto vyjadrenia potom pôsobili tragikomicky, keď sa nevinní politici, kňazi a biskupi, roľníci... šablónovite priznávali napr. k „velezrade, nepriateľstvu voči ČSR a ZSSR, podpore kapitalistických podpaľačov novej vojny...“. Priebeh procesu, najmä otázky mali vopred od ŠtB pripravené aj sudcovia (!), takže ich nezávislosť bola minimálna.

Obhajcovia neplnili svoju funkciu čo najviac pomôcť obvinenému. Na procese síce boli prítomní, no vyjadrovali sa len k formálnym veciam alebo v rámci súdnej frašky mali úlohu vzbudiť dojem, že súd prihliadol na ich argumenty a minimálne znížili trest. Boli prípady, keď obhajca argumentoval v neprospech obvineného, aby sa aj z tohto uhla potvrdila jeho vina.

Takto boli bezmála všetky procesy zinscenované do posledného detailu. Všetci aktéri zo strany režimu plnili vopred pripravený scenár, ktorý pripravili orgány KSČ a ŠtB. Ešte i výška trestu bola vopred stanovená, takže proces bol fraškou.

Ak sa odsúdený odvolal na vyšší súd, v drviwej väčšine prípadov mu ten nadelil ešte vyšší trest. Aj táto taktika bola vopred pripravená, aby sa tak poukázalo na nebezpečenstvo domnelých trestných činov z tých najvyšších miest (Najvyšší súd...) komunistickej justície.

Samostatnou skupinou boli tzv. monsterprocesy, počas ktorých komunisti súdili „obzvlášť nebezpečné“ skupiny zločincov. Či už to boli zradcovia z radov bývalých partizánov, predstavitelia bývalých nekomunistických strán, rehoľníci a biskupi, gréckokatolícki kňazi, členovia rôznych „záškodníckych“ centier a tzv. diverzných skupín, dokonca i členovia vlastnej KSČ (napr. tzv. buržoázni nacionalisti na čele s G. Husákom...), ale i bývalí členovia pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy z obdobia druhej svetovej vojny na Slovensku. Títo boli demonštratívne odsúdení na enormne vysoké tresty, často doživotie a aj trest smrti.

KOLKO POLITICKÝCH PROCESOV PREBEHLO A KOLKO ĽUDÍ BOLO ODSÚDENÝCH?

Počas komunistického režimu v Československu bolo protiprávne odsúdených vyše 220 000 ľudí. Z toho na Slovensku to bolo vyše 71 000 občanov, teda i toľko politických procesov (z toho 16 500 žien), za ktoré si tieto obeť odsedeli tresty vo väzniciach, či odpracovali ich v baniach, lomoch... Na Slovensku viac ako 80 000 rokov väzenia. Z toho polovica trestov bola na 2 a viac rokov väzenia. V tomto výpočte nie sú zahrnuté odsúdenia a tresty občanov zo Slovenska,

ktorí boli odsúdení na území Čiech. Podľa Zákona č. 231/48 Zb. bolo pred Štátnym súdom len do roku 1950 odsúdených 26 000 ľudí.

V Československu z nich vo väzniciach a lágroch následne zahynulo cca 8 000 ľudí. Počet samovrážd sa nedá určiť, komunistickí dozorcovia ich kamuflovali ako úmrtia na choroby, úrazy...

Počas vyšetrovacej väzby zahynulo 500 – 600 ľudí, medzi nimi mnohí utýraní, zabití alebo spáchali samovraždu. Za velezradu, vyzvedačstvo, vojnové záškodníctvo a zradu boli udeľované tresty smrti. Komunisti popravili 240 – 250 ľudí, z toho 50 na Slovensku.

DARILO SA ODSÚDENÝM NESKÔR SA OPĀTOVNE ZAČLENĚ DO SPOLOČNOSTI? BOLI REHABILITOVANĚ?

Opätovné začlenenie prepusteného politického väzňa do spoločnosti bolo počas komunistického režimu veľmi problematické. Okamžite po prepustení ho sledovala ŠtB a jej tajní spolupracovníci, ktorými boli najčastejšie susedia prepusteného alebo jeho spolupracovníci. Veľkým problémom bol návrat na pôvodné pracovisko, prepustení boli totiž bráni ako ideologicky nedôveryhodní a mohli si nájsť len ťažkú manuálnu prácu. Mnohí mali podlomené zdravie, neliečené choroby z väzníc, prekonané úrazy a oslabenú psychiku.

Prepustení nemohli viac študovať, cestovať do zahraničia, uchádzať sa o funkcie. Napr. prepustení kňazi nedostali tzv. súhlas na výkon duchovnej služby a museli ísť do výroby. Ich sociálne postavenie bolo veľmi ťažké. Ak im predtým komunisti skonfiškovali majetok, znovu začínali len s peniazmi, ktoré si ušetrili počas väzenia zo mzdy.

Najtragickejšie, no často jediné pozitívne, boli návraty k rodinám. Mnohé rodiny však komunisti vystaňovali z pôvodných bydlísk a domov, či bytov, takže znovu scelené rodiny sa do pôvodného domova už nikdy nemohli vrátiť.

Politickí väzni boli súdne rehabilitovaní dvakrát, v roku 1968 a v roku 1990. Menšie rehabilitácie prebehli v druhej polovici 50. rokov, kedy boli rehabilitované obeť procesov rokov 1948 – 54, no to len z radov komunistov.

Smutnou stránkou rehabilitácií bolo malé odškodnenie politických väzňov a nedostatočné kompenzácie za roky strávené vo väzniciach. Popri zničenom zdraví, rodinnom a profesijnom živote bolo po roku 1989 slabo ozdravené ich spoločenské postavenie a dôchodkové zabezpečenie.

Paradoxom je niekoľko prípadov rehabilitácií, pri ktorých však nemohli bývalému väzňovi napr. odpustiť zostatkový trest, pretože podľa pôvodného rozsudku komunistických súdov

bol dôvod odsúdenia napr. kriminálny, takže sa naň nedal aplikovať zámer rehabilitácie za „politické“ delikty.

Jedným z takýchto prípadov je osud bojovníka proti komunizmu Emila Šveca z Piešťan, ktorý bol niekoľkokrát odsúdený, ušiel do zahraničia, odtiaľ ho uniesla československá ŠtB. No už po roku 1989 ho ešte odsúdili za urážku súdu, keď sa márne dožadoval dodatočnej spravodlivosti za jeho odsúdenie pred rokom 1989.

BOL ZA NESPRAVODLIVÉ SÚDY A VÄZNIENIE NIEKTO POTRESTANÝ?

Nespravodlivosti a tragédie komunistického režimu sú dnes značne zanedbanou a neriešenou súčasťou procesu vyrovnávania sa slovenskej spoločnosti s obdobím komunistickej totality.

Vykonávateľmi tohto inferna (pekla na zemi) boli politické špičky KSČ ako iniciátori a ideologickí zdôvodňovatelia týchto zverstiev. Konali z vlastnej iniciatívy, no boli i tlačení k takejto „politike“ sovietskym diktátom.

Ak nerátame odsúdenia, žaláre a popravy tých komunistov (Slánský, Clementis, Husák...), ktorých zomleli vlastné mlyny komunistickej justície, potom nik z vedúcich kádrov KSČ nebol za túto zlopolitiku potrestaný. Dodnes niektorí z nich

dožívajú beztrestne na slobode (napr. Vasil Bilak, jeden zo zodpovedných za „pozvanie“ okupačných vojsk v roku 1968 do Československa a za obdobie brežnevskej normalizácie...).

Z druhej polovice 50. rokov je známych niekoľko prípadov odsúdených vyšetrovateľov ŠtB, ktorí sa sadisticky správali k vyšetrovaným a niekoľkých aj usmrtili.

Na rozdiel od SR, v ČR bolo po novembri 1989 niekoľko bývalých príslušníkov ŠtB stíhaných a odsúdených. Pritom dôkazov, archívnych dokumentov a svedkov na trestné stíhanie vykonávateľov komunistických zločinov je dostatok. Za všetky možno menovať bohatú vyšetrovaciu dokumentáciu, vytvorenú už z niekoľkých vyšetrovaní a stále žijúcich podozrivých vraždy kňaza Štefana Poláka z roku 1987.

Podobne je zachovaných niekoľko archívnych škatúl spisov k prešetreniu zásahu bezpečnosti proti Sviečkovej manifestácii v marci 1988 v Bratislave, kde boli proti pokojným demonštrantom použité psy, obušky a vodné delá. Mená žijúcich politikov a veliteľov zásahu bezpečnosti sú známe.

Desiatky prípadov násilných usmrtení na hraniciach a nevyjasnené vraždy s rukopisom ŠtB sú vyše 20 rokov od pádu komunistického režimu na Slovensku stále nevyjasnené.

Ukážka „protišťátneho štvavého letáku“ zo súdneho spisu Rudolfa Dobiáša. Poskytol Ústav pamäti národa.

sú vinní,
že
I. Karol Noskovič, II. Anton Malacký,
V. František Rybecký, VI. Ján Kujovič
Koncom apríla 1951 vo Vlnčom zložili protišťátne
organizáciu, ktorá vydávaním letákov vyzývajúci^{ch} boj za znies-
tie nášho zriadenia mala rozvrátiť náš ľudovo-demokratické zria-
denie, pre účely organizácie sa snažili dať do prevádzky štátnu
vysielňu, pričom Noskov.č., Kujovič a Rybecký si pre vysielanie
pripravili štvavé články,

čím spáchali:
I. Karol Noskovič, II. Anton Malacký, V. František Rybecký, VI. Ján Kujovič:
trestný čin velezrady podľa § 78 ods. 1 písm. c/ a ods. 2
písm. a/ tr.z.

Obvinení
trestajú sa
za to:
I. Karol Noskovič podľa § 78 ods. 2 tr.z.
a použitím § 30 tr.z. na 6 /šesť/ rokov odňatia slobody, ako
na trest hlavný.

Vybrané ukážky z rozsudku v súdnom spore s Karolom Noskovičom. Poskytol Ústav pamäti národa.

Rozsudok.

V mene republiky!

Krajský súd v Bratislave prejednal v dňoch 9.-11. augusta 1954 trestnú vec proti obvineným Jánovi Sýkovi a spol. pre trestné činy velezrady a zradovania proti republike podľa §§ 78 a 80 trestného zákona a stáť toto :

V roku 1945 bola v obci Dobrá Vln. Trenčín založená skautská organizácia Junák. Členovia tejto organizácie sa regrutovali z buržoáznych a maloburžoáznych rodín väčšinou, avšak podarilo sa im získať aj niektorých príslušníkov robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva. Obvinení na hlavnom pojednávaní snažili sa charakterizovať povahu skautskej organizácie tak, že šlo čiste o organizáciu kultúrnu a zábavnú, bez akéhokoľvek politického zamerania. Výsledok hlavného pojednávania bezpečne preukázal, že skautská organizácia Junák mala svoje určité politické zameranie, že jej členovia vyžadovali určitý svetový názor a táto organizácia sledovala určité politické ciele. O tom najlepšie svedčí skutočnosť, že vydávala letáky pod heslom : " Katolíci skauti " a jej členovia, keď po likvidácii tejto organizácie prešli do ilegality prevádzali protištátnu činnosť vo forme vyhotovovania a rozširovania protištátnych letákov, zhromažďovania zbraní a ilegálneho schádzovania s konečným cieľom pripraviť sa o zvrhnutie ľudovodemokratického zriadenia a nastolenie samostatného t.zv. Slov. štátu. Z uvedeného vidieť, že skautská organizácia Junák nebola vôbec organizáciou nepolitickou, naspak, sledovala politické ciele, avšak ciele kontra-revolučné a stála plne v službách tak vnútorných, ako aj zahraničných nepriateľov ľudovodemokratického zriadenia. Bola to organizácia buržoázna, presiaknutá buržoáznou ideológiou, krajne nacionalistická socializma. Jej jediným cieľom bolo vzhľadom na to, že šlo o organizáciu mládeže, pod rúžkom nepolitickosti, záber a kulturných podnikov rozbití rodiaču sa jednotu pracujúcej mládeže po oslobodení.

O jej protisocialistickom, reakčnom charaktere a o jej kontra-revolučných cieľoch najlepšie svedčí to, že po jej rozpustení koncom roku 1949 prešla do ilegality, zmenila svoj názov na " Stráž

153

Ukážky zo súdneho spisu Rudolfa Dobiáša.
Poskytol Ústav pamätí národa.

- 2 -

strana protokolu o výpovedi obvineného Rudolfa DOBIÁŠA.

širil. Tak som i urobil. Lo kusov protištátnych letákov som rozhodil v obci Dobrá a lo kusov v Trenčíne. Kto rozširoval ďalšie protištátne letáky nie je mi známe. V máji 1952 som dostal od Jána HUŇA ďalšie štyri protištátne letáky v počte asi 20 kusov. 10 kusov z týchto letákov obsahovalo výzvu slovenským žandárom a vojakom, avšak na ďalší obsah si už nepamätám. Na ďalších 10-tich letákov bola nakreslená 5-čipá hviezda, ktorej jeden hrod prebodával hulubicu. Pod hviezdou bol nápis " Ruská holubica mieru " Časť z týchto letákov som rozhodil po obci Dobrá, časť v Trenčíne a časť týchto letákov som spálil. Kto z ďalších členov protištátnej organizácie letáky rozširoval nie je mi známe.

V dvoch mesiacoch neskoršie mi prideliť Ján HUŇA jednu vojenskú pušku a lo nábojov. Neskoršie mi dal ďalších asi 100 až 150 nábojov do pušky. V tomto čase som dostal od HUŇA ďalších 20 kusov protištátnych letákov na ktorých bola nakreslená 5-čipá hviezda, ktorej jeden hrod prebodával hulubicu. Pod hviezdou bol nápis " Ruská holubica mieru. " Tieto protištátne letáky som rozhodil v Trenčíne. Teplej. Poznámendvam, že začiatkom roku 1952 pri jednej príležitosti návštevy Jána HUŇA v jeho byte v Dobrej tento mi dal k podpisu prísahu člena protištátnej organizácie " Stráž Ľudu ", ktorú som i podpísal.

Text prísahy znel nasledovne :

" Prísaha. Prísahám na všetko čo mi je najdrahšie - na svoju časť na svoj život - prehlasujem, že vstupujem dobrovoľne bez násillia do ilegálnej skupiny " Stráž Ľudu " a zaväzujem sa životom svojim i rodiny, že splním rozkazy mi udelené. Za zradu volám smrť za škodu majetok. V tomto boji zostanem verný do smrti Stráži Ľudu. Boh mi pomáha v tejto prísaha. Vlastnoručný podpis "

Fotom nasledovali nacionále, dát, narodenia, bydlisko, pošta, kedy bol prijatý za člena organizácie a kedy složil prísahu.

Na viacej protištátnych akcií - v roku 1952 - si nepamätám.

Začiatkom roku 1953 zavolať ma Ján HUŇA do svojho bytu, kde mi dal gumennú tlačiarňičku na ktorej som mal vytlačiť viacej kusov prísah pre člena protištátnej organizácie. Text prísahy bol ten istý, ktorý som už podpísal. Večer toho istého dňa som vytlačil asi 20 kusov prísahy doma, ktoré som na druhý deň HUŇOVI doniesol.

V marci 1953 som dostal od Jána HUŇA 15 kusov protištátnych letákov

Člen, ktorý bol k podpisu prísahy povolaný

NA ČO MÁM PRÁVO?

CIELE:

- ~ porovnať život v demokracii a v komunistickom režime
- ~ spoznať Zákon o ochrane republiky z roku 1948
- ~ diskutovať o občianskych právach a slobodách
- ~ porozumieť písanému textu a hľadať v ňom informácie

ČAS:

45 minút

POMÔCKY:

- ~ nastrihané kartičky s občianskymi aktivitami z prílohy rozdane do jednotlivých skupín
- ~ príloha Zákon na ochranu republiky č. 231/1948
- ~ písacie potreby

POSTUP:

Evokácia – 15 minút

1. Rozdeľte žiakov do 6 skupín. Každéj skupine rozdajte dve kartičky z prílohy (vopred pripravené učiteľom).
2. Vyzvite ich, aby si prečítali v skupinách výroky a na základe nich diskutovali o tom, či by v súčasnosti daná občianska aktivita mohla byť trestná (vyhodnotená ako priestupok alebo trestný čin).
3. Po krátkej diskusii do dvoch kútov triedy umiestnite papiere s nápisom TRESTNÁ ČINNOSŤ na jednej strane a NEHROZÍ TRESTNÉ STÍHANIE na strane druhej.
4. Vyzvite jednotlivé skupiny, aby postupne nahlas čítali jednotlivé výroky a postavili zástupcu skupiny s kartičkou do jedného z kútov triedy. Na konci analyzujte, či všetci súhlasia so správnosťou vyhodnotenia občianskej aktivity z hľadiska trestnosti v dnešnej dobe.

5. Na konci tejto úlohy môžete diskutovať o tom, s ktorými z týchto činností sa žiaci reálne stretli, prípadne poznajú situáciu zo svojho okolia alebo z médií. Diskutujte, aké práva má občan v demokracii.

Uvedomenie – 15 minút

6. Rozdajte do každej skupiny kópiu prílohy – Zákon na ochranu republiky 231/1948.
7. Vysvetlite im, aby sa činnosti, ktoré majú uvedené na kartičkách, pokúsili v zákone vyhľadať a zapísali si presné paragrafové znenie zákona a prislúchajúci trest.
8. V prípade prístupu na internet vyzvite žiakov, aby skúsili vyhľadať konkrétnych ľudí, ktorí boli za danú činnosť potrestaní.
9. Po skončení práce so zákonom vyzvite jednotlivé skupiny, aby prezentovali, čo zistili ostatným skupinám.

Reflexia – 15 minút

10. Diskutujte so žiakmi o obmedzovaní občianskych práv v totalite, pomôžte si informačným textom k filmu Ako som mal začať 3. svetovú vojnu.
11. Diskutujte o tom, ktoré konkrétne práva a slobody (právo na slobodný prejav, právo združovania, náboženské slobody...) boli porušované a ktoré z týchto slobôd a práv sú garantované v dnešnej demokracii.
12. Vysvetlite žiakom, ako reálne prebiehali výsluchy, aké boli tresty, čo hrozilo „nepriateľom“ štátu.

PRÍLOHA:

OBČIANSKE AKTIVITY

1. Chcete protestovať na námestí proti rozhodnutiu vlády, s ktorým ste nespokojní	5. Napíšete ironický blog o stave ľudských práv v Rusku	9. Založíte webovú stránku, ktorá propaguje myšlienky fašizmu a nacizmu
2. Vyberiete sa bez povolenia do Rakúska	6. Založíte občianske združenie, ktoré bude sledovať transparentnosť súčasnej vlády v oblasti vynakladania verejných finančných prostriedkov	10. Zúčastníte sa na protestnej demonstrácii pred parlamentom, kde chcete umiestniť reťaz na vchodové dvere a zabrániť tak poslancom vstupu do budovy
3. Vytlačíte leták, ktorý hovorí o tom, že ekonomická politika štátu je neefektívna	7. Na hodine dejepisu diskutujete o negatívach fašizmu a komunizmu	11. Napíšete blog, v ktorom obviníte z páchania trestnej činnosti politika bez uvedenia dôkazov
4. Na škole zorganizujete diskusiu s novinárom na tému: cenzúre v médiách	8. Na protest spálite štátnu vlajku na verejnosti	12. Hodíte na vyjadrenie nesúhlasu vajíčko do politika na predvolebnom mítingu a on utrpí ľahké zranenie oka

POMÔCKA PRE UČITEĽA

Trestná činnosť je v súčasnosti:

Aktivita č. 9 - podľa obsahu zverejnených informácií môže ísť o prečin prechovávanía extrémistických materiálov, hanobenia národa, rasy a presvedčenia, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti...

Aktivita č. 11 - prečin ohovárania

Aktivita č. 8, 10, 12 - prečin výtržníctva

ZÁKON NA OCHRANU ĽUDOVODEMOKRATICKEJ REPUBLIKY

zo dňa 6. októbra 1948

Národné zhromaždenie republiky Československej uznieslo sa na tomto zákone:

Hlava I. Trestné činy proti štátu.

§ 1. Velezrada.

(1) Kto sa pokúsi:

- a) zničiť samostatnosť alebo ústavnú jednotnosť republiky,
  - b) odtrhnúť od republiky časť jej územia,
  - c) zničiť alebo rozvrátiť ľudovodemokratické zriadenie alebo spoločenskú alebo hospodársku sústavu republiky, zaručené ústavou, alebo
  - d) násilím znemožniť ústavnú činnosť prezidenta republiky alebo jeho námestníka, zákonodárneho zboru alebo vlády (Zboru povereníkov),
- potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od desať do dvadsaťpäť rokov alebo doživotne.

§ 2. Zdrúžovanie proti štátu.

(1) Kto sa s niekým spolčí s úmyslom podvracať samostatnosť, ústavnú jednotnosť alebo územnú celistvosť republiky alebo jej ľudovodemokratické zriadenie, jej spoločenskú alebo hospodársku sústavu alebo jej národnú povahu, zaručené ústavou, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do troch rokov.

§ 3. Poburovanie proti republike.

(1) Kto verejne alebo pred viac ľuďmi alebo viacej ľudí poburuje proti republike, proti jej samostatnosti, ústavnej jednotnosti, jej územnej celistvosti alebo proti jej ľudovodemokratickému zriadeniu, jej spoločenskej alebo hospodárskej sústave alebo jej národnej povahe, zaručeným ústavou, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do troch rokov.

§ 4. Hanobenie republiky.

(1) Kto hanobí republiku, kto potupí meno alebo symbol republiky, najmä jej znak, vlajku, farby alebo štátnu hymnu, alebo kto zničí, poškodí alebo odstráni symbol republiky, najmä jej znak, vlajku alebo farby, alebo vyobrazenie prezidenta republiky alebo jeho námestníka s úmyslom prejaviť opovrhnutie republikou alebo nepriateľské zmýšľanie o nej, potresce sa pre priestupok väzením od osem dní do šesť mesiacov.

(2) Kto verejne alebo pred viac ľuďmi spácha čin, uvedený v odseku 1, potresce sa pre prečin tuhým väzením od 3 mesiacov do 2 rokov.

Hlava III. Trestné činy proti vnútornej bezpečnosti štátu.

§ 15. Telesné ublíženie ústavným činiteľom.

(1) Kto úmyselne ublíži na tele alebo na zdraví a) prezidentovi republiky alebo jeho námestníkovi, alebo b) členovi vlády (Zboru povereníkov) alebo členovi predsedníctva zákonodárneho zboru pri výkone jeho právomoci alebo pre tento výkon alebo vôbec pre jeho činnosť v politickom živote, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od päť do desať rokov.

§ 18. Násilie na ústavných činiteľoch.

Kto použije násilie s úmyslom pôsobiť na výkon právomoci prezidenta republiky alebo jeho námestníka, člena vlády (Zboru povereníkov) alebo člena zákonodárneho zboru, alebo kto použije násilie proti nim pre výkon ich právomoci, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od jedného do päť rokov, a ak spácha taký čin so zbraňou, alebo ak je tu iná zvlášť priťažujúca okolnosť, ťažkým žalárom od päť do desať rokov.

§ 20. Vzbúrenie.

(1) Kto sa zúčastní na zhľukovaní viacerých osôb s úmyslom spoločne násilím pôsobiť na výkon právomoci verejného funkcionára, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od jedného do päť rokov.

§ 24. Hanobenie niektorých ústavných činiteľov.

Kto verejne alebo pred viac ľuďmi hanobí zákonodárny zbor alebo jeho predsedníctvo, výbor alebo komisiu alebo vládu (Zbor povereníkov) alebo člena vlády (Zboru povereníkov) pre výkon jeho právomoci alebo pre jeho činnosť v politickom živote, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do dvoch rokov.

§ 25. Podpora a propagácia fašizmu a podobných hnutí.

(1) Kto propaguje alebo podporuje fašizmus alebo nacizmus alebo podobné hnutie, ktoré sleduje potlačovanie práv a slobôd pracujúceho ľudu alebo šírenie národnostnej, náboženskej alebo rasovej nenávisť, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od jedného do päť rokov.

(2) Ak spácha niekto čin, uvedený v odseku 1, tlačou, filmom, rozhlasom alebo podobne účinným spôsobom, potresce sa ťažkým žalárom od päť do desať rokov.

§ 26. Popudzovanie.

(1) Kto verejne alebo pred viac ľuďmi alebo viacej ľudí popudzuje k násilnému alebo inému nepriateľskému činu proti jednotlivým skupinám obyvateľov pre ich národnosť, rasu alebo náboženstvo alebo preto, že sú bez vyznania, alebo že sú stúpenkami ľudovodemokratického poriadku republiky, potresce sa pre prečin tuhým väzením od troch mesiacov do troch rokov.

§ 27. Hanobenie národa alebo rasy.

Kto verejne alebo pred viac ľuďmi hanobí niektorý národ, jeho jazyk alebo niektorú rasu, takže to môže vzbudiť verejné pohoršenie alebo ohroziť všeobecný mier, potresce sa pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.

§ 28. Zneužitie úradu duchovného alebo inej podobnej funkcie.

Kto zneužije výkon svojho úradu duchovného alebo podobnú svoju náboženskú funkciu na vykonávanie vplyvu na veci politického života v smere nepriaznivom ľudovodemokratickému poriadku republiky, potresce sa, ak nejde o čin prísnejšie trestný, pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.

§ 32. Šírenie poplašnej správy.

(1) Kto rozširuje poplašnú správu, hoci si mohol uvedomiť, že jej rozširovanie je spôsobilé vážne znepokojiť aspoň časť obyvateľstva niektorého miesta, potresce sa, ak nejde o čin prísnejšie trestný, pre priestupok väzením od osem dní do šesť mesiacov; ak však vedel, že správa ním rozširovaná je nepravdivá, potresce sa pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku.

(2) Kto rozširuje poplašnú správu, hoci si mohol uvedomiť, že jej rozširovanie je spôsobilé ohroziť bezpečnosť štátu, brannosť obyvateľstva, československú menu, vážnosť verejnej moci, verejnú bezpečnosť alebo verejný poriadok alebo že sa ním môže spôsobiť zdražovanie predmetov potreby, prenáhlenej a hromadnej kúpy alebo predaja alebo prenáhlené a hromadné vyberanie vkladov, potresce sa pre prečin tuhým väzením od jedného mesiaca do jedného roku; ak však vedel, že správa ním rozširovaná je nepravdivá, potresce sa tuhým väzením od troch mesiacov do troch rokov.

Hlava IV. Trestné činy proti medzinárodným vzťahom.

§ 40. Neoprávnené opustenie územia republiky a neuposlušnosť výzvy k návratu.

Československý občan, ktorý s úmyslom poškodiť záujem republiky opustí neoprávnené územie republiky alebo s rovnakým úmyslom neuposlučne výzvu úradu, aby sa v primeranej lehote, ktorú mu úrad určí, na územie republiky vrátil, potresce sa pre zločin ťažkým žalárom od jedného do päť rokov.

JÁCHY- MOVSKÉ PEKLO

réžia: K. Vlachová,
26 min.

Svedectvo o otrockej práci politických väzňov v uránových baniach. Filmová narácia sa odvíja od cesty pamätníkov na miesta ich utrpenia. Bývalí politickí väzni v krajine hľadajú stopy, o ktoré by sa zachytili pri svojich spomienkach. Mnohé stopy však už zmizli, pohltené prírodou. Iné odstránili tí, ktorí nechcú, aby sa pamätalo.

OTÁZKY A ODPOVEDE:

ZAČIATOK TZV. STUDENEJ VOJNY

V roku 1947 postihla Európu krutá zima a sucho. Narastal nedostatok potravín, krajiny postihnuté vojnou boli stále zničené a obyvateľstvo trpelo. V krajinách pod vplyvom ZSSR, ale napr. aj v Taliansku a Grécku, narastal vplyv komunistických strán, ktoré šíрили sociálnu demagogiu medzi ľuďmi.

V tejto situácii sa USA rozhodli hospodársky a finančne pomôcť celej Európe. Americkí ekonómovia vytvorili tzv. Plán európskej obnovy, ktorý politicky zastrešil vtedajší minister zahraničných vecí USA generál George Marshall. Plán po ňom pomenovali ako Marshallov plán. Prvý raz o ňom informovali v júni 1947. Malo ísť o potravinovú, tovarovú a finančnú (úverovú) pomoc ktorejkoľvek krajine Európy, vrátane ZSSR a Nemecka. Malo sa úhrne jednať o sumu 17 miliárd USD, do roku 1952 sa vyčerpalo v šestnástich

západoeurópskych krajinách 13 miliárd. G. Marshall dostal za realizáciu tejto pomoci Európe Nobelovu cenu za mier.

Československá vláda, na čele s komunistom K. Gottwaldom spočiatku plán privítala a chystala sa vyslať svojich zástupcov na konferenciu do Paríža, kde sa 12. júla 1947 malo o pláne rokovať.

9. júla však na porade v Moskve Stalin rázne zakázal ČSR (Československá socialistická republika) účasť ma konferencii i na celom pláne. Išlo o diktát, čím sa ČSR dostala hlbšie pod neobmedzený vplyv komunistického ZSSR.

Stalin argumentoval, že Marshallov plán je v rozpore s Československo-sovietskou zmluvou z roku 1943 o vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci. Prisľúbil pomoc zo ZSSR (Zväz sovietskych socialistických republík). Cez ČSR naozaj prechádzali vlaky s nápisom „obilie zo ZSSR“, no je otázne, či a aké množstvo sa k nám dostalo.

Odmietnutie Marshallovo plánu v krajinách pod sovietskym vplyvom znamenalo prehĺbenie tzv. studenej vojny - tvrdej konfrontácie demokratického západu a USA a tzv. sovietskeho bloku a aj faktické oddelovanie týchto dvoch „svetov“ tzv. železnou oponou (záatarasy na hraniciach, drôty pod elektrickým prúdom, nášlapné míny, vojenské hliadkovanie hraníc a strelba na hraniciach, nemožnosť slobodne cestovať do západnej Európy...).

AKO SÚVISELA STUDENÁ VOJNA A ZVÝŠENÁ POTREBA URÁNOVEJ RUDY V SOVIETSKOM ZVÁZE SO VZNIKOM PRACOVNÝCH TÁBOROV?

Zostrujúca sa medzinárodná situácia medzi sovietskym (východným) blokom a západnou Európou a USA od roku 1947 sa prejavila v zvýšení zbrojenia na oboch stranách, z čoho pramenila obava z nového vojnového konfliktu. USA boli jediným vlastníkom atómovej zbrane, preto sa ZSSR snažil čo najrýchlejšie dokončiť jadrový výskum a výrobu takejto zbrane, no nemal vhodné jadrové suroviny.

Kvalitný urán, v historickej baníckej terminológii „smolinec“ sa nachádzal v oblasti Jáchymova a Příbrami v Čechách. Západné krajiny nám zaň ponúkali vysoké ceny. Československí komunisti sa ho pod sovietskym Stalinovým diktátom „rozhodli“ prakticky zdarma vyvážať do ZSSR. Na kontrolu jeho ťažby do ČSR dokonca prišli sovietski odborníci, v skutku však agenti štátnej bezpečnosti.

Takto mohol komunistický režim v ZSSR akcelerovať výrobu svojich jadrových zbraní, aby sa tak vyrovnal v úrovni zbrojenia, no najmä vlastníctvom atómovej bomby USA a Severoatlantickej aliancii (NATO). Na vyvažovanie vplyvu NATO vzniklo v roku 1949 spojenectvo armád krajín východného sovietskeho bloku pod názvom Varšavská zmluva.

Technicky a pracovne jedinou možnosťou, ako zabezpečiť rýchlu a efektívnu ťažbu uránu v Čechách bolo vytvorenie pracovných koncentračných táborov priamo v mieste ťažby, v ktorých mali tvrdo pracovať a živiť pracovníci, ktorí by boli právne a fakticky zbavení slobody o tom rozhodnúť. Takéto tzv. tábory nútených prác (TNP) boli najmä pre oponentov komunistického režimu zriaďované už od októbra 1948.

AKÉ BOLI DÔVODY PRE ODSÚDENIE POLITICKÝCH VÄZŇOV DO PRACOVNÝCH TÁBOROV?

Keďže dolovanie tak vysoko rádioaktívneho uránu v Čechách bolo zdraviu smrteľne nebezpečné a ZSSR vyžadoval objemy rudy, ktoré nebolo možné

zdravotne zabezpečiť bez rizika, začali komunisti využívať na ťaženie uránovej rudy väzňov, medzi nimi vo veľkej miere ideologických oponentov režimu. Títo politickí väzni, väzni svedomia alebo veriaci či kňazi boli vhodnou lacnou pracovnou silou, „strata“ ktorej nebola pre režim veľkým problémom. Naopak, možno povedať, že komunisti úmyselne nasadzovali do uránových baní politických väzňov s vedomím, že ich vystavujú smrteľnému ožiareniu, riziku úrazov, smrti z vyčerpania, čím by prichádzalo k ich likvidácii. V tejto súvislosti vzniklo aj žargónové pomenovanie politických väzňov v baniach: mukl - muž určený k likvidácii.

ČO BOLO KLASIFIKOVANÉ AKO TRESTNÝ ČIN VELEZRADY, KTO BOL NEPRIATEĽ KOMUNIZMU?

Už v roku komunistického prevratu v ČSR komunisti prijali Zákon č. 231/1948 Zb. o ochrane ľudovodemokratickej republiky, ľudovo nazývaný zákon na ochranu republiky. V skutočnosti šlo o zákon, ktorý mal ochraňovať komunistický monopol moci proti jeho odporcom a tých mohol odsudzovať, zatvárať, likvidovať.

Tento zákon sa používal na trestanie za obzvlášť závažné trestné činy ako velezrada, vojenská zrada, špionáž, podvracanie republiky, spolčovanie sa proti republike, hanobenie republiky, vzburu..., teda jeho paragrafy sa dali použiť na všetky prejavy politického nesúhlasu alebo prejavov vlastných názorov.

Prakticky šlo o trestanie ľudí, ktorí sa slovom vyjadrovali proti komunistickým praktikám, ktorí písali a rozširovali letáky a plagáty proti režimu, pokúšali sa ujsť do zahraničia, informovali zahraničie o situácii v ČSR, vykonávali tajné bohoslužby, rehoľný život a svätenia, šírili „zakázanú“ literatúru a tlačoviny, pomáhali a ukrývali tých, ktorých hľadala tajná polícia ŠtB (Štátna bezpečnosť), búrili sa proti drastickým opatreniam komunistov, ako napríklad združstevňovaniu a zakladaniu tzv. jednotných roľníckych družstiev (JRD), vyvlastňovaniu bytov a majetkov, zatýkaniu oponentov režimu...

Takýmito oponentmi režimu boli najmä príslušníci bývalých politických strán, majitelia podnikov a poľnohospodárskych majetkov, nekomunistická inteligencia, rehoľníci, členovia a hodnostári cirkví, vojaci západného odboja, ale aj študenti či robotníci, ktorí sa nechceli zmieriť s komunistickými totalitnými praktikami. Takí sa na základe Zákona č. 213/48 ľahko stávali politickými väzňami, z ktorých veľká časť končila v pracovných táborech na ťažbu uránovej rudy.

AKÝM PRACOVNÝM A ŽIVOTNÝM PODMIENKAM ČELILI ODSÚDENÍ V PRACOVNOM TÁBORE?

Pracovný tábor bola vlastne väznica, z ktorej sa denne chodilo na pracovisko, väčšinou do uránových baní. Pracovalo sa aj na povrchu, pri transporte, spracovaní rudy, výstuži štôlní...

Pracovalo sa 8 - 12 hodín, niekedy aj dlhšie a často 7 dní v týždni. Stravu si väzni nosili so sebou alebo jedli, až keď vyfárali. Pracovné odevy a obuv boli často zničené, niekedy nestačili vyschnúť. V bani sa pracovalo v kritických podmienkach - technických i bezpečnostných. Predáci alebo tzv. strelmajstri boli civili, ktorí riadili prácu v podzemí. V baniach hrozili zosuvy hlušiny, preborenie debnenia štôlní, výbuchy plynu, závaly po odstreloch a všadeprítomné rádioaktívne žiarenie. Poruchy osvetlenia, poruchy výtahov a odsávania plynov boli tiež nebezpečenstvom.

Väzni pri ťažkej práci a nedostatočnej práci schudli na minimálnu váhu (niekedy aj 45 kg), trápili ich časté choroby z vysilenia, prašnosti, hlučnosti a chladu, nehovoriac o klinických chorobách. Chorých často ani nezačali liečiť, považovali ich za simulantov alebo ich vedome neliečili, aby ich takto trestali. Pacienti sa tak stávali obeťami sadistických dozorcov.

Kontakty s domovom boli minimálne. Pošta bola kontrolovaná táborovou ŠtB, písanie listov bolo obmedzované, návšteva zvonku bola výnimočná a za odmenu pri dobrom správaní alebo plnení plánu ťažby nad 100% na osobu.

Medzi väzňami, najmä politickými bolo množstvo udavačov - spolupracovníkov táborovej ŠtB. Rôzne kategórie väzňov dozorcovia trestali, napr. veriacich za tajné slúženie bohoslužieb, intelektuálov za prechovávanie nedovolennej literatúry, kňazov za vysluhovanie sviatostí, všetkých napr. za nedovolené ukrývanie potravín; často tzv. samotkou (korekciou).

Väzni bývali v mnohopočetných barakoch, museli si udržiavať kúrenie, čisté primitívne toalety, často sa stávali terčom kontrol z vedenia tábora, nástupov s niekoľkohodinovým stáťím na mraze, daždi, bez oblečenia. Známe sú prípady, kedy dozorcovia nechali stáť nahých členov sekty Svedkov Jehovových v mraze, takže postupne poodpadávali a pomrzli.

Známe sú tiež prípady, keď bol nástup celého tábora a väzni sa museli hodiny pozerieť na zastrelených spoluväzňov, ktorí sa predtým pokú-

sili o útek, odpadávali od vysilenia a potom ich zastrelili akože „na úteku“ alebo zahynuli na drôtených zátarasách a plotoch, ktoré boli okolo táborov napustené elektrinou.

Väzni dostávali minimálnu mzdu, museli si z nej platiť ubytovanie, stravu, pracovné prostriedky, strhali im z nej, ak niečo poškodili. Ak po rokoch odchádzali na slobodu, mohli si odnieť malú sumu peňazí domov.

KOLKO PRACOVNÝCH TÁBOROV BOLO NA ÚZEMÍ ČSR A KDE SA NACHÁDZALI?

Pracovné koncentračné lágre alebo tábory nútených prác (TNP) boli zriaďované po celej ČSR, najmä však v Čechách, kde bola väčšina ťažobného a ťažkého priemyslu, medzi tým aj uránové a uhoľné bane, železiarne a hutí. Uránovej rudy sa vyťažilo okolo 8 000 ton ročne.

Celkovo komunisti zriadili 45 takýchto lágrov, na Slovensku v Ústí nad Oravou, Trenčíne, Novákoch, Hronci, Petržalke a Ilave. Najznámejšie a najtvrdšie boli tábory pri uránových baniach na Jáchymovsku a Příbramsku s názvami ako Vojna, Eliáš, Bytíz, Nikolaj, Mariánska, Rovnosť, Svornosť, či Vykmánov. Tábory slúžili ako väznice, odkiaľ politickí a iní väzni odchádzali do baní, lomov, fabrik, železiarní, na stavby.

Pracovné tábory komunisti začali rušiť začiatkom 50. rokov až do roku 1954 najmä pre odpor zahraničia. Niektoré tábory, napr. na Jáchymovsku, pretrvali až do začiatku 60. rokov.

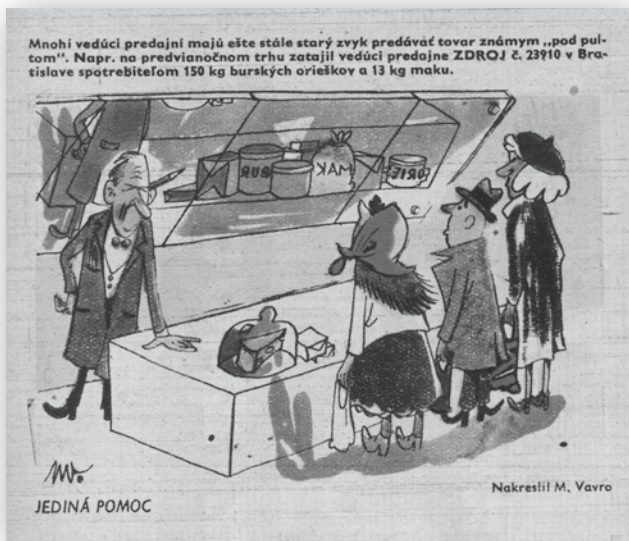
KOLKO ĽUDÍ BOLO ODSÚDENÝCH NA PRÁCU V PRACOVNÝCH TÁBOROCH, KOLKO BOLO OBEŤÍ?

Už v roku 1948 boli tisíce príslušníkov bývalých nekomunistických strán v ČSR odsudzovaných za vlastizradu a končili v pracovných táboroch. Posledné výskumy hovoria, že počas 50. rokov v celom Československu bolo protiprávne odsúdených za politické delikty vyše 220 000 ľudí, z toho vyše 70 000 na Slovensku na vyše 83 000 rokov väzenia.

V roku 1951, keď vrcholil komunistický teror bolo v lágroch na ťažbu uránu a iných baniach 25 - 30 tisíc ľudí. Do konca existencie pracovných lágrov to malo byť až 65 000 väzňov. Z týchto počas komunistického režimu asi 8 000 zahynulo.

Ukážky dobových karikatúr.

Diskutujte so žiakmi, prečo nekritizujú politické zriadenie. Aké spoločenské pomery kritizujú?

VAVRO, M. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 6. s. 16.

HAJDUČIKOVÁ, B. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 21. s. 17..

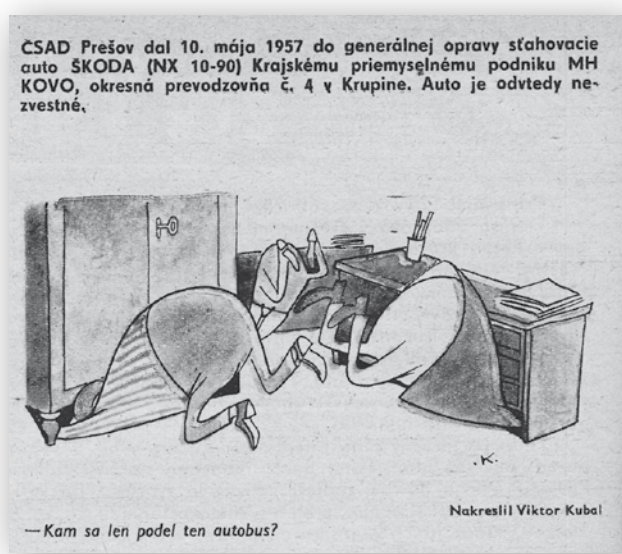
VAVRO, M. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 6. s. 16.

BIDLO, J. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 14. s. 15.

BIDLO, J. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 15. s. 16.

KUBAL, V. 1958. In Roháč, roč. XI, 1958, číslo 15. s. 16.

PRACOVNÉ TÁBORY

CIELE:

- ~ oboznámiť sa s osudmi nespravodlivo väznených ľudí v 50. rokoch minulého storočia
- ~ uvažovať o vplyve väznenia na ich život
- ~ naučiť sa pracovať s textom a porozumieť mu

ČAS:

45 minút (v prípade spojenia s filmom *Jáchymovské peklo* - 90 min.)

POMÔCKY:

- ~ nakopírovaná časť informačného textu k filmu *Jáchymovské peklo*,
- ~ veľký hárok papiera a fixy pre každú skupinu

POSTUP:

Evokácia - 5 minút

1. Pred projekciou filmu napíšte na tabuľu veľkými písmenami MUKL. Vysvetlite žiakom, že sa jedná o skratku, ktorá je spojená s obdobím komunizmu 50-tych rokov 20. storočia.
2. Vyzvite žiakov, aby po krátkom zamyslení navrhovali, čo môže skratka znamenať. Všetky nápady zapisujte na tabuľu. Žiakov môžete postupne navádzať smerom k pojmom ako sú politickí väzni a pracovné tábory.
3. Ak sa vám nepodarí prísť k riešeniu, napíšte riešenie na tabuľu - **Muž Určený K Likvidácii**. Pýtajte sa žiakov, čo si pod tým pojmom predstavujú. Krátko diskutujte, a predstavte hlavnú tému vyučovacej hodiny.

Uvedomenie - 25 minút

4. Po projekcii filmu vysvetlite žiakom, že budú pracovať v skupinách. K efektívnej skupinovej práci odporúčame maximálne 4-5 žiakov v jednej skupine.

5. Každý zo skupín dajte nakopírovanú jednu časť z informačného textu k filmu *Jáchymovské peklo* súvisiaceho s otázkou: *Akým pracovným a životným podmienkam čelili odsúdení v pracovnom tábore?* Každá skupina dostane väčší hárok papiera a fixy.

Úloha pre skupinu:

Na základe prečítaného vytvorte myšlienkovú mapu na zadanie: „Aké následky mal na človeka pobyt v pracovnom tábore?“

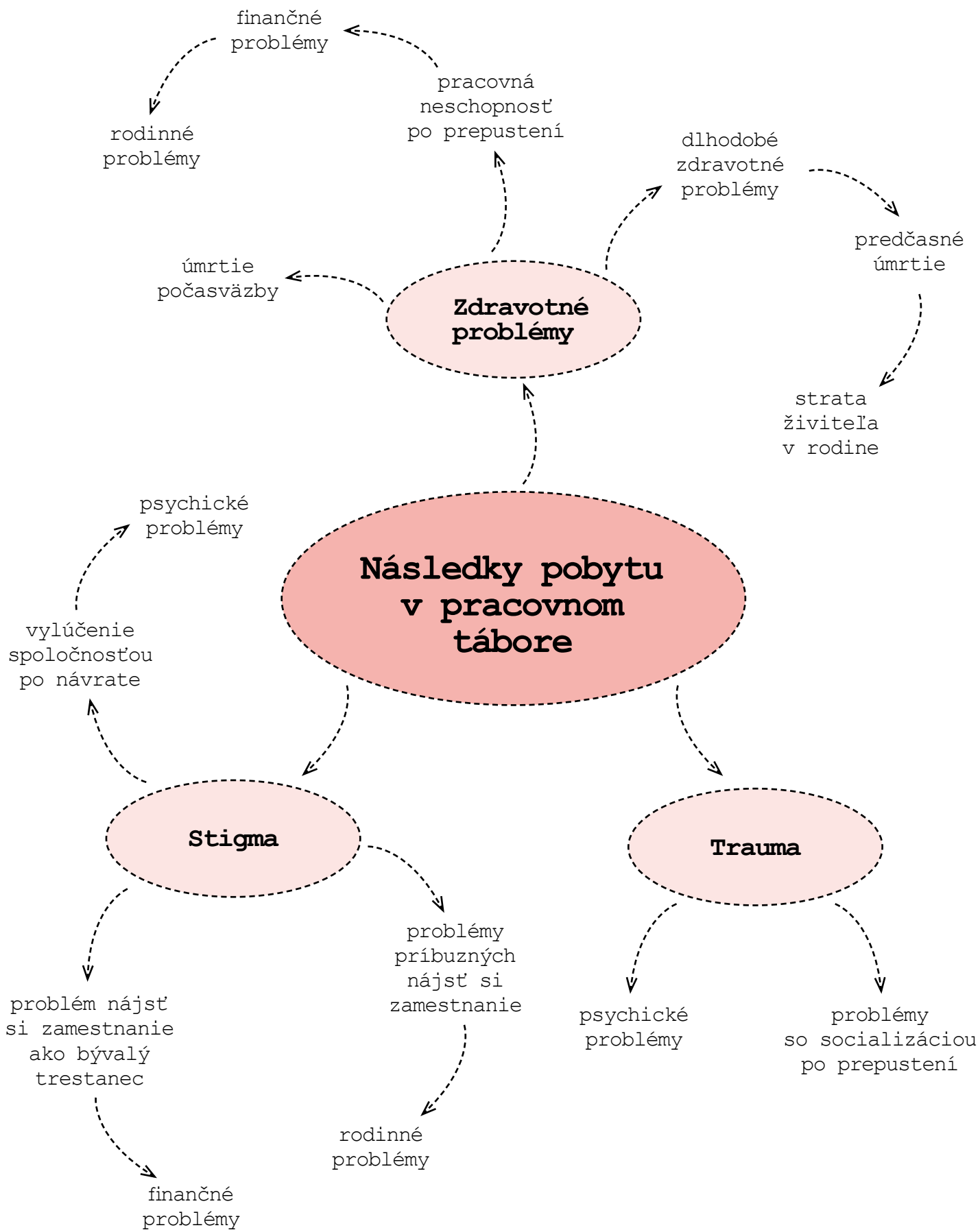
Žiaci rozpisujú rôzne typy následkov (krátkodobých a dlhodobých, priamych a nepriamych), z ktorých každý môže generovať ďalší následok/ky. Žiaci môžu graficky zakresliť viacero úrovní a okienok pre následky a čiarami naznačiť väzby medzi nimi. Myšlienková mapa umožňuje usporiadať si vlastné myšlienky, názorné zobrazenie jednotlivých, spolu súvisiacich pojmov ukazuje zložitosť problematiky v celom jej rozsahu.

6. Na záver vyzvite každú skupinu, aby stručne prezentovala výsledky svojej práce.

Reflexia - 15 minút

7. Na záver diskutujte so žiakmi pomocou otázok:
  - ~ Čo vás najviac šokovalo, čo bolo pre vás novým zistením?
  - ~ Prečo posielal komunistický režim ľudí, ktorí neboli zločincami, do pracovných táborov?
  - ~ Poznáte vo svojom okolí niekoho, kto sám alebo jeho príbuzní pracovali v pracovných táboroch?
  - ~ Poznate krajiny, kde aj v súčasnosti fungujú takéto tábory? Aké režimy v nich vládnu?

PRÍKLAD MYŠLIENKOVEJ MAPY:

TIENE BAR- BARSKEJ NOCI

réžia: I. Sivák, 40 min.

Na jar roku 1950 nariadil Ústredný výbor Komunistickej strany Československa likvidáciu mužských reholí. Tzv. „Akciu K“ (kláštory) naplánovali v noci z 13. na 14. apríla roku 1950. Cieľom akcie bolo obsadiť kláštory, vyťahovať rehoľníkov a zmocniť sa majetku cirkvi. Na Slovensku „Akcia K“ postihla viac ako 1000 rehoľníkov, 16 rehoľných rádov a zlikvidovala činnosť vo viac ako 90-tich kláštoroch. Dokument vyrozpráva osudy piatich mužov, ktorým barbarická noc prekazila životné rozhodnutia. Komunistický režim likvidáciou kláštorov zmaril všetky kultúrne, duchovné, výchovné a sociálne aktivity rehoľných rádov a ďalších štyridsať rokov za ne nenašiel náhradu.

OTÁZKY A ODPOVEDE:

PREČO PRESTAVOVALA CIRKEV NEBEZPEČENSTVO PRE KOMUNISTICKÚ STRANU?

Cirkev ako jedinečná duchovná a sociálna inštitúcia mala pevnú myšlienkovú a duchovnú základňu a praktickú štruktúru, dostatočný počet členov, ktorí boli ochotní pre ňu pracovať, trpieť i zomierať.

Komunistické hnutie je v protiklade k takejto charakteristike, pretože je totalitné, materialistické, ateistické a kolektivistické. Učenie cirkvi je naopak idealistické, vyzdvihuje hodnotu jedinca, ľudské práva a hodnoty.

Keď komunistické strany po druhej svetovej vojne postupne ovládli krajiny pod vplyvom ZSSR, prirodzene sa kresťanské cirkvi stali ich najväčším oponentom i nepriateľom v zápase o ducha ľudí. Preto totalitné komunistické režimy využili všetky prostriedky, i násilné, na potlačenie cirkvi ako svojho najväčšieho a najpevnejšieho oponenta.

AKÚ ÚLOHU PLNILA CIRKEV VO VTEDAJŠEJ SPOLOČNOSTI?

V roku 1948 bola na Slovensku pomerne vysoká nábožnosť (religiozita). Ku rímsko-katolíckej

cirkvi sa hlásilo 76% a ku grécko-katolíckej cirkvi 6,5% obyvateľstva.

Pred komunistickým prevratom cirkev plnila svoje klasické historické funkcie. Predovšetkým viedla a vykonávala duchovnú službu – bohoslužby a vysluhovanie sviatostí. Cirkev mala dlhú tradíciu vzdelávania, na Slovensku boli cirkevné a rehoľné gymnáziá a internáty pre mládež a tiež bohoslovecké semináre. Cirkev riadila viaceré charitatívne diela a misie, riadila a financovala zdravotné a sociálne služby a ústavy pre chudobných, postihnutých a sociálne odkázaných. Cirkev vydávala desiatky titulov novín a časopisov a pomerne bohatú knižnú tvorbu. Medzi veriacimi a v kostoloch organizovala zbierky na humanitné ciele. Cirkev a rehole sa venovali mládeži vo voľnom čase, organizovali záujmové krúžky, výlety a prípravu mládeže na zamestnanie a na rodinný život.

ČO TO BOLA A AKO PREBEHLA BARBARKÁ NOC, AKÉ BOLI JEJ NÁSLEDKY?

„Barbarká noc“, či v slovníku Štátnej bezpečnosti (ŠtB) „Akcia K“ (kláštory) bola politicky a systematicky pripravená akcia komunistického režimu v ČSR, datovaná nocou z 13. na 14. apríla 1950, počas ktorej orgány režimu obsadili všetky mužské kláštory v Československu. Na Slovensku rehoľníkov zviezli do piatich sústreďovacích kláštorov (Šaštín, Pezinok, Sv. Beňadik, Podolínec a Jasov). Všetky budovy kláštorov s inventárom a peniaze rehoľí komunisti skonfiškovali.

Akcii predchádzal veľký súdny proces s desiatimi vedúcimi cirkevnými a rehoľnými predstaviteľmi v Prahe, ktorí boli odsúdení za tzv. protištátnu činnosť až na 25 rokov väzenia a jedno doživotie.

Postupná likvidácia začala už od roku 1948 zatváraním prvých rehoľných domov a učilísk, vyvrcholila Barbarkou nocou a končila akciou K1 až K3 až do roku 1952.

Na Slovensku bolo takto zlikvidovaných do 100 mužských kláštorov sedemnástich rehoľí. Na akcii sa zúčastnili pracovníci tzv. Slovenského úradu pre veci cirkevné, funkcionári Komunistickej strany Slovenska, ŠtB, Zboru národnej bezpečnosti (ZNB), tzv. ľudových milícií a armády. Tí násilne vnikali do kláštorov, urýchlene zhromaždili 1000 rehoľníkov a študentov s minimom vecí do autobusov a odvážali ich v noci do sústreďovacích kláštorov.

Cieľom akcie bolo zničiť rehoľnú štruktúru na Slovensku, vyradiť rehoľníkov – kňazov, lekárov, učiteľov, sociálnych pracovníkov z vplyvu na

obyvateľstvo a mládež, zmocniť sa majetku a budov rehoľí a tak celkovo oslabiť a paralyzovať cirkev v jej funkciách.

Proti likvidácii kláštorov otvorene protestovali ľudia v Podolínci, Pezinku, Nitre..., niekde i stovky ľudí, útočili náradím na členov ZNB a milícií, hádzali kamene, bránili prechodu autobusov s rehoľníkmi. Komunistický režim proti nim tvrdo zasiahol, mnohí boli zatknutí, tvrdo vypočúvaní a mučení a napokon skončili vo väzeniach.

ČO SA STALO S REHOĽNÍKMI A ŠTUDENTMI ZO SEMINÁROV?

Po Akcii K z apríla 1950 ešte v dvoch vlnách do mája 1950 pozvávali zvyšných rehoľníkov a neskôr päť sústreďovacích kláštorov zredukovali na tri. V jednom z nich v Pezinku boli zatvoreni predstavení rehoľí, aby sa zamedzil ich vplyv na rehoľníkov a novicov.

Rehoľníci boli akoby vo väzení, pretože ich strážili ozbrojení dozorcovia z väznic. Nemohli odísť, obmedzene prijímali návštevy, pracovali vo vnútri kláštorov, boli trestaní a preškoľovaní v duchu komunistickej ideológie.

Viacerým sa však podarilo ujsť, skrývali sa a tajne pestovali rehoľný život alebo ušli cez hranice do slobodného sveta, kde študovali a žili v kláštoroch.

Vyššie 460 mladých novicov a klerikov preškoľovali, aby sa vzdali duchovných plánov a cez prázdniny pracovali na stavbe priehrady pri Púchove. Potom ich posielali domov alebo ďalej preškoľovali.

Do konca roka 1951 vyviezli do Čiech do 200 rehoľníkov, ostatných dali do charitných domovov, do preškoľovacích stredísk alebo museli nastúpiť do výroby. Mnohých vyšetrovali a zatvárali.

Po Barbarskej noci zostali kláštory prázdne, komunisti zničili a rozkradli knižnice, archívy, mnohé umelecké diela a historické pamiatky. Zachovalo sa ich minimum.

Počas nasledujúcich približne desiatich rokov sa rehoľníci nesmeli vrátiť domov alebo na Slovensko. Mnohí skončili vo väzení. V rokoch 1948 – 61 bolo väznených vyše 170 rehoľníkov s úhrnným trestom 5 doživotí a 756 rokov väzenia.

AKÉ BOLI REPRESIE REŽIMU PROTI CIRKVI?

Keď komunisti na jar 1949 zistili, že cirkev sa nechce prispôsobiť ich režimu, spustili rad opatrení na ovládnutie a postupnú likvidáciu postavenia kňazov, biskupov a cirkevných inštitúcií v spoločnosti.

V roku 1949 boli prijaté proticirkevné zákony, ktoré ovládli cirkev hospodársky a politicky prostredníctvom novozriadeného tzv. Slovenského úradu pre veci cirkevné, ktorý mal riadiť cirkevnú politiku a kontrolovať cirkvi.

Duchovní museli skladať sľub vernosti štátu (režimu tzv. ľudovej demokracie) a ktorí odmietli, boli pozbavení možnosti duchovnej služby.

Režim zrušil všetky bohoslovecké semináre a fakulty a zriadil len jeden v Bratislave, ktorý bol pod kontrolou tzv. vlasteneckých kňazov, fakticky KSČ (Komunistickej strany Československa) a ŠtB. Na túto fakultu sa mohli dostať len preverení uchádzači a to v obmedzovanom počte. Plánom komunistov bolo znižovanie počtu kňazov v spoločnosti a tak znižovanie nábožnosti.

V roku 1950 režim násilne zlikvidoval všetky mužské a ženské kláštory. V tom istom roku komunisti zrušili právne a fakticky gréckokatolícku cirkev.

Stovky veriacich a kňazov zatýkali a súdili za vymyslené zločiny vo vykonštruovaných súdnych procesoch a tí potom končili vo väzeniach, napr. keď si ochraňovali svojich kňazov pred zatknutím alebo protestovali proti likvidácii reholí a kláštorov.

Mnohé rehoľné sestričky hrdinsky pomáhali zatknutým kňazom, ako napr. sestra Zdenka Schellingová, ktorú zato zatkli, vyšetrovali a mučili, na následky čoho predčasne zomrela.

Biskupi a predstavení reholí boli v 50. rokoch minulého storočia zatknutí, odsúdení a uväznení a vo väzení aj zomierali (napr. biskupi Gojdič, Hopko, kňaz Paulen...) alebo boli v internácii (vyhostení z domova a pod kontrolou ŠtB v odľahlých častiach štátu - biskup Vojtaššák, deportovaní rehoľníci, desiatky gréckokatolíckych kňazov...). Napr. v roku 1956 bolo uväznených viac ako 430 kňazov.

Komunisti zastrášovali ľudí, aby sa nezúčastňovali náboženských pútí, nedávali si krstiť deti v kostoloch, nesobášili sa cirkevne alebo nedávali svoje deti na výučbu náboženstva.

ČO ZNAMENAL TERMÍN VLASTENECKÝ KŇAZ A TZV. „REAKČNÝ“ KŇAZ?

Jedným z cieľov komunistického režimu v boji s cirkvou bolo narušiť prirodzenú historickú väzbu medzi hierarchiou (biskupmi a pápežom) a kňazmi a rehoľníkmi. Následne si komunisti chceli podriaďiť kňazov vytvorením režimu lojálnej organizácie kňazov.

Od roku 1949 komunisti budovali túto podriadenosť povinnosťou kňazov skladať sľub vernosti štátu. Neskôr v roku 1950 režim vytvára umelú kategóriu „vlasteneckí kňazi“, teda tí, ktorí

spolupracovali s režimom na budovaní „vlasti“. Navonok nevinná iniciatíva mala týchto kňazov umelo organizovať mimo cirkevných štruktúr. V tomto roku sa zišla prvá konferencia takýchto kňazov. O rok neskôr už vzniká tzv. Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva (MHKD), do ktorej z rôznych pohnútok vstúpilo asi 1 200 kňazov. Konečným cieľom komunistov bolo budovať z týchto kňazov zárodok tzv. národnej cirkvi, ktorá by bola podriadená režimu a odtrhnutá od biskupov a Svätej stolice (Vatikánu). Medzi väčšinou kňazov bol voči MHKD odpor alebo ľahostajnosť, no ono pretrvalo až do roku 1968.

Takpovediac na druhej strane barikády bola skupina tzv. reakčných alebo režimu nepriateľských kňazov. Komunisti považovali 40% kňazov za nespoľahlivých a 10% za nepriateľských - „reakčných“. Takíto nevstúpili do prorežimného MHKD, nespolupracovali s ŠtB, naopak boli prenasledovaní, boli pod kontrolou tzv. cirkevných tajomníkov národných výborov, ŠtB im kontrolovala poštu, návštevy, ich cesty a boli na nich nasadení tajní spolupracovníci ŠtB z civilov, často ich farníkov. Zámienkou na prenasledovanie boli aj vymyslené trestné činy. Takýmto kňazom komunisti často doberali tzv. štátny súhlas na výkon duchovnej služby. Často ich obviňovali z tzv. marenia dozoru nad cirkvami a končili vo väzení alebo vo výrobe, v lepšom prípade ich prekladali na odľahlé farnosti. Jedným z najznámejších príkladov takéhoto prenasledovaného kňaza je Viktor Trstenský, ktorý strávil vo väzení vyše 7 rokov a celý život ho sledovala ŠtB spolu so svojimi desiatimi agentmi.

ČO BOLA A AKO FUNGOVALA TAJNÁ CIRKEV?

Po začatí prenasledovania cirkvi po roku 1948 začala časť duchovných pôsobiť tajne v ilegalite. Boli to hlavne kňazi, ktorým komunisti odobrili tzv. štátny súhlas, takže nemohli verejne slúžiť omše, krstiť, sobášiť... Tak sa postupne vytvárali utajené alebo „podzemné“ štruktúry cirkvi, ktoré pôsobili v jednote s oficiálnou cirkevnou štruktúrou.

Sem po roku 1950 pribudli desiatky rehoľníkov a rehoľníčok zo zlikvidovaných reholí, gréckokatolícki duchovní a laici - rádoví veriaci. Títo sa zúčastňovali na tajných bohoslužbách, vzdelávaníach a na tvorbe tzv. samizdatovej, teda tajne tlačenej duchovnej literatúry a časopisov.

V tajnosti študovali noví uchádzači o kňazstvo, ktorí boli potom tajne vysväcovaní za kňazov, či už na Slovensku alebo v napr. v Poľsku, Taliansku, Nemecku. Tajne boli vysväcovaní aj

rehoľníci a biskupi. Veľkú úlohu v organizovaní tajnej cirkvi a svätení kňazov zohral tajne vysvätený biskup Ján Korec.

Tajná cirkev organizovala aj úteky duchovných do zahraničia, v čom napr. začiatkom 50. rokov zohrali významnú úlohu saleziáni Ernest Macák, i Titus Zeman, ktorý bol za to neskôr väznený a na následky väznenia predčasne zomrel. Dôležitú úlohu zohrával tzv. laický apoštolát, teda samo-organizovanie sa veriacich po mestách a dedinách, ktorí sa vzdelávali, žili náboženským životom, keď vinou režimu nemali k dispozícii kňazov.

Nedostatok duchovnej literatúry tajná cirkev riešila tým, že ju odvážni ľudia pašovali zo zahraničia a potom distribuovali tajne po celom Slovensku. Veľkú úlohu v slobodnom informovaní zohrali zahraničné rozhlasové stanice ako Vatikánsky rozhlas, Rádio Slobodná Európa alebo Hlas Ameriky. Najznámejším hlásateľom bol kňaz Anton Hlinka.

Najznámejšími laickými aktivistami, ktorí organizovali a viedli krúžky mladých ľudí a náboženské podujatia boli v 50. rokoch Silvester Krčmery a Vladimír Jukl.

KEDY NASTALO UVOĽNENIE TLAKU VOČI CIRKVI?

Približne v roku 1953 sa komunistom podarilo oficiálnu cirkev natoľko potlačiť a rozbiť, že ju dostali pod kontrolu. V tomto roku zomiera sovietsky komunistický diktátor Stalin a v ČSR komunistický prezident Klement Gottwald. Nastalo mierne uvoľnenie aj v represáliách proti cirkvi (prepustili 17 kňazov z väzenia, revidovali niekoľko súdnych procesov proti duchovným). Postupne sa však komunisti vrátili k praktikám tvrdého prenasledovania cirkvi.

Ďalšie uvoľnenie nastalo v roku 1956, keď sa v ZSSR oficiálne začalo hovoriť o stalinských zločinoch, takže čs. komunisti zneisteli, vedia o mnohých drastických nepravostiach aj voči cirkvi za posledných 8 rokov. Znovu prepustili niekoľko kňazov a rehoľníkov a zrevidovali niekoľko súdnych procesov. Zmiernenie tlaku na cirkev bolo znova len formálne, pretože komunisti smerovali k svojmu cieľu - vybudovaniu tzv. socialistickej spoločnosti bez náboženstva.

Toto deklarovali prijatím ústavy Československej socialistickej republiky v roku 1960, kedy sa ateizmus stal oficiálnou doktrínou vo vede a spoločnosti. Pri tejto príležitosti vyhlásili veľkú amnestiu väzňov, takže na slobodu sa dostalo niekoľkých desiatok duchovných, ktorí sa však nemohli vrátiť do pastorácie, nemohli sa stretávať so svojimi biskupmi a museli

nastúpiť ako robotníci do výroby. Ich život začala sledovať ŠtB.

Veľké uvoľnenie tlaku na cirkev nastalo v roku 1968 počas obrodného procesu v ČSSR za tzv. dubčekovského režimu. Bola obnovená činnosť reholí a gréckokatolíckej cirkvi. Zaniklo MHKD a vytvorilo sa obrodné hnutie v cirkvi s názvom Dielo koncilovej obnovy (DKO). Mnoho kňazov sa vrátilo z emigrácie a z väzení, bola obnovená činnosť náboženských spolkov a tlače.

Toto oživenie v cirkvi bolo drasticky zastavené okupáciou Československa od augusta 1968 a nastolením tzv. husákovskej „normalizácie“ od roku 1969.

AKÉ BOLI MOŽNOSTI HLÁSIŤ SA K VIERE POČAS KOMUNIZMU?

Slovensko bolo vysoko náboženskou krajinou, preto bolo komunistom veľmi ťažko vykoreňovať z ľudí vzťah k cirkvi a nábožnosť. V roku 1950 sa približne 90% obyvateľstva hlásilo k nejakej cirkvi. Dokonca v roku 1950 sa 65% členov komunistickej strany sa hlásilo ku katolíckej cirkvi. Preto v roku 1952 bola vyhlásená nezlučiteľnosť komunistickej ideológie s náboženstvom.

Postupne komunisti prijali zákony, ktoré dostali cirkev pod kontrolu, financovanie štátom, náboženské obrady napr. sobáše a krsty boli právne neúčinné a veriaci museli absolvovať občiansky obrad aj na tzv. Miestnych národných výboroch. V takejto atmosfére strachu a kontroly štátnou bezpečnosťou bolo veľmi ťažko praktizovať slobodný náboženský život.

Učiteľia a štátni zamestnanci sa báli navštevovať kostoly, sobášiť sa v nich či krstiť si deti a neskôr ich dávať na výučbu náboženstva. Niektorí navštevovali omše tajne v sakristiách kostolov alebo cestovali na omše desiatky kilometrov do vzdialených lokalít.

Vysokí funkcionári mali zakázané zúčastňovať sa na bohoslužbách a ak neuposlúchli, preradovávali ich na nižšie funkcie alebo „vyhadzovali“ zo zamestnania.

Študentom a učiteľom, či štátnym zamestnancom zakazovali komunisti nosiť náboženské symboly, ako napr. krížiky na retiazkach na krku. Študenti a učiteľia museli vyplňovať formuláre s otázkami, či sú „vyrovnaní“ s náboženskou otázkou, teda či nepraktizujú náboženský život.

Deti veriacich rodičov, ak ich niekto udal, mali problém sa dostať na gymnáziá alebo vysoké školy a ak sa dostali, mali problém sa neskôr zamestnať v kvalifikovanom zamestnaní.

Pri pohrebe štátneho zamestnanca alebo člena komunistickej strany tlačili úrady na pozostalých, aby si nedávali zosnulého pochovať cirkevne.

Ľudia mohli prakticky navštevovať bohoslužby, no len v kostoloch. Mimo kostolov museli cirkvi žiadať o povolenie. Účasť na takýchto mimoriadnych bohoslužbách sledovala ŠtB, nahrávala priebeh bohoslužby, tlačila na kňazov, aby sa nevyjadrovali proti komunistickému režimu,

fotila veriacich, zapisovala si poznávacie značky áut a potom zisťovala mená účastníkov, ktorých na pracoviskách kritizovali tzv. kádrové oddelenia a tlačili ich k tomu, aby sa na takýchto náboženských podujatiach, púťach, birmovkách... viac nezúčastňovali.

AKTIVITA:

CIRKEV AKO HLAVNÝ NEPRIATEĽ

CIELE:

- ~ zistiť príčiny a dôsledky snahy o likvidáciu cirkvi komunistickou stranou
- ~ zistiť ako prebiehali útoky proti cirkvi a aký mali dopad na cirkev a spoločnosť
- ~ naučiť sa vybrať z filmu podstatné časti

ČAS:

60 minút (práca s filmom + reflexia)

POMÔCKY:

- ~ karty pozorovateľa (každému žiakovi jednu, v skupine budú traja žiaci, ktorí budú mať rozdielne karty pozorovateľa),
- ~ písacie potreby

POSTUP:

Uvedomenie – 35 minút

1. Rozdeľte žiakov do trojíc. Každý žiak a alebo žiačka bude pracovať s jednou kartou pozorovateľa.
2. Vyzvite žiakov, aby pozorne sledovali film *Tiene barskej noci* a zapísali čo najviac do karty pozorovateľa.
3. Premietnite film.

Reflexia – 25 minút

4. (Reflexiu môžete urobiť na nasledujúcej hodine, pokiaľ nemáte k dispozícii dvojhodinovku. Môžete žiakom zadať úlohu, nech zistia na internete, čo robia hlavné postavy v súčasnosti)
5. Prechádzajte postupne jednotlivými otázkami z kariet pozorovateľa. Diskutujte o tom, čo žiakov zaujalo, čo ich prekvapilo. Doplňujúce informácie môžete čerpať z textu *Tiene barskej noci*.

Krajské veliteľstvo štátnej bezpečnosti Banská Bystrica

Zn.: 0156+1/1950.

V Banskej Bystrici dňa 18. apríla 1950.

Veliteľstvo strediska Sv. Beňadik
k rukám s.štrážd. Č h u ť k u .

K čís. / . . .

J a n k o v i ť selesian eskorta do Bratislavy.

/ . .

Selesiana J a n k o v i ť a eskortujte do Bratislavy aproti potvrdenia
ho odovzdajte KVŠB Bratislava.Eskorta preveďte hneď po pol noci/o 0.01 hod./ tak, aby obyvateľstvo
sa o tomto absolutne ne dozvedelo. Odoslanie menovaného hláste telefonicky
tinaj, KVŠB ihneď. Súčasne hláste, či eskorta bola prevedená bez závad, to či št
pri jeho odchode nebolo neja é shluknutie, alebo iné poruchové zjavy sa
nevyskytly.

Krajský veliteľ štátnej

npor. Višnieň

Višnieň

ODTAJNENÉ

Pokyny pre zúčastnených veliteľov pred
a počas Akcie K.Mapa zobrazujúca obce, odkiaľ
boli rehoľníci transportovaní do
sústredovacieho kláštora v Sv. Beňadiku.

Krajské veliteľstvo št. Banská Bystrica.

362

Číslo : 0156/01-1950.

V Banskej Bystrici, dňa 16. apríla 1950.

Veliteľom objektov

Sv. Beňadik

T a j n ť

ODTAJNENÉ

Akcia "K" prevádzanie pokynov.

Predpokladám, že velitelia objektov urobili všetky bezpečnostné
opatrenia na zaistenie úplného poriadku a bezpečnosti v smysle inštruk-
cií a príkazov, ktoré som im dal.Velitelia objektov a všetci bezpečnostní orgánovia musia si jasne
vvedomiť, že terajšie štárium je politicky zvlášť dôležité, že udržanie
pokoj a poriadku je dôležitejšou vecou ako samotné sústredenie.Je preto potrebné včas zneškodniť všetky náznaky smerujúce k rosvi-
renia politickej hladiny poplašnými správami a rôznymi chýrmi. Zamedziť
tomu, aby sa pohybovaly spojky reakcie medzi jednotlivými obcami a
okresmi. Včas zneškodniť všetkých organizátorov poplašných správ, ktorí
súria nesmyselné chýry organizujú shluknutie a tľ.Pri zákrokoch, musíte stále bať toho, že ide o vec politickú veľmi
dôležitú a musíte postupovať preto prísne z triedneho hľadiska, aby
pracujúci ľud mohol sa presvedčiť, že sme skutočne údernou päsťou robot-
nickej triedy a aby sa triedny boj vyvinul všade tam, kde sa reakcia po-
kúsi oslabiť a znepokojovať silu robotnickej triedy.Zvláštna pozornosť treba venovať sústrediskám a blízkeho okolia.
Kontrolovať tam bezpečnostné opatrenia, včas predísť poruchám a získané
poznatky hlásiť.K tomu nariadzujem všetkým veliteľom objektov, aby dnešného dňa
podávali správy o situácii v jednotlivých objektoch takto :

1. Prvá správa predložte k 11.00 hod.,
2. Druhá správa predložte k 12.00 hod.,
3. Tretia správa predložte k 14.00 hod.,
4. Po 14.00 hod. predkladajte situačné správy každé dve hodiny,

nim riadne udalosti hláste ihneď podľa uvedeného rozdeľovníka. Predkla-
dajte i správy negatívne. Vaše správy nech sú vecné.

Krajský veliteľ št. npor. Šašlon v.r.

Pokyny pre zúčastnených veliteľov pred
a počas Akcie K.

PRÍLOHA:

LIST POZOROVATEĽA Č. 1

Prečo sa Komunistická strana zamerala na likvidáciu cirkvi? _____

Čo bola akcia K a kedy sa uskutočnila? _____

Kto bol zapojený do likvidácie reholí/kláštorov? _____

Ako reagovali veriaci na zadržanie rehoľníkov? Čo bolo následkom ich aktivity? _____

Čo sa stalo s mladšími kňazmi a rehoľníkmi? _____

Čo je to PTP? _____

Čo bola Zemanova skupina? Čo sa s ňou stalo? _____

Čo je tajná cirkev? _____

PRÍLOHA:

LIST POZOROVATEĽA Č. 2

Čo bolo cieľom Komunistickej strany pri krokoch proti cirkvi? _____

Čo bolo cieľom Akcie K? _____

Kam boli pozvážaní rehoľníci? _____

Aké ďalšie kroky podnikla Komunistická strana na potlačenie vplyvu cirkvi? _____

Kto bol Ján Korec a čo urobil? _____

Aké procesy prebiehali v 50. a 60. rokoch? Proti komu boli zamerané? _____

Čo bola Akcia R? _____

Aké osudy postretli hlavné postavy filmu?

Anton Srholec _____

Ján Brichta _____

PRÍLOHA:

LIST POZOROVATEĽA Č. 3

Koľko cirkevných predstaviteľov postihla Akcia K? _____

Ako prebiehala Akcia K? _____

V akých podmienkach boli rehoľníci zadržávaní? _____

Ako reagovali veriaci na zadržanie rehoľníkov? Čo bolo následkom ich aktivity? _____

Pokúsili sa mladší bohoslovci o útek? Ak áno, ako prebiehal? _____

Čo sa stalo s tými, ktorých chytili pri úteku? _____

Čo bola Zemanova skupina? Čo sa s ňou stalo? _____

Aké osudy postretli tieto hlavné postavy filmu?

Ján Janok _____

Teodor Hlaváč _____

Človek v ohrození, o.z.

Svoradova 5

811 03 Bratislava

www.clovekvohrozeni.sk

info@clovekvohrozeni.sk

